

Banden veranderen?

*Over de invloed van verhoogde hulpvraag op de bandsterkte tussen
hulpbehoevende en informele hulpverlener*

Masterthesis Arbeid, Zorg en Welzijn; Beleid en Interventie

Sanne Ermstrang

3498735

2015

Begeleider: Dr. M.J.M Hoogenboom

Tweede beoordelaar: Dr. L. Meeuwesen

Universiteit Utrecht

Voorwoord

Deze masterthesis is de afsluiting van de master Arbeid, Zorg en Welzijn; Beleid en Interventie aan de Universiteit Utrecht. Via deze weg wil ik een aantal personen bedanken die mede hebben bijgedragen aan het ontstaan en afronden ervan. Allereerst mijn begeleider Marcel Hoogenboom, door met een kritische blik te blijven kijken naar het hele proces mij ertoe heeft gedwongen alles uit de kast te halen, zowel qua inhoud als stijl. Hij heeft ervoor gezorgd dat ik nieuwe vaardigheden heb opgedaan met betrekking tot het doen van onderzoek, dat ik tijdens het schrijven scherp ben gebleven en dat ik nu een onderzoek heb afgerond waar ik mij maatschappelijk bij betrokken voel. Verder wil ik Karlijn en Hanne bedanken vanwege hun steun, feedback en gezelligheid tijdens de besprekingen de afgelopen maanden. Mijn vrienden en familie die ik het afgelopen jaar enigszins sociaal heb verwaarloost maar die mij zijn blijven steunen. Buurtteamorganisatie Sociaal Utrecht waar ik de rust en de ruimte heb gekregen tijdens mijn stage om aan dit onderzoek te werken en waar genoeg koffie en afleiding aanwezig was op de momenten dat het even niet lukte. De afgelopen maanden ben ik in gesprek gegaan met zestien verschillende personen die zestien verschillende, soms zeer persoonlijke, verhalen aan mij hebben toevertrouwd. Hen ben ik zeer dankbaar voor de tijd en energie die zij vrijwillig in het onderzoek hebben gestoken.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Inleiding	6
1.1. Decentralisering zorg	6
1.2. Hulpvraag aan het sociale netwerk	6
2. Theoretisch kader	9
2.1. Inleiding theorie	9
2.2. Bandsterkte	9
2.3. Bandsterkte volgens anderen	11
2.4. Banden veranderen	14
2.5. Soorten hulp	16
2.6. Conclusie theoretisch kader en onderzoeksvraag	17
3. Onderzoeksmethoden	18
3.1. Inleiding	18
3.2. Type onderzoek	18
3.3. Werven respondenten	19
3.4. Topics	20
3.5. Analyse	21
3.6. Ethiek	22
3.7. Betrouwbaarheid en validiteit	23
4. Resultaten	24
4.1. Inleiding resultaten	24
4.2. Beschrijving respondenten	24
4.3. Analyse	26
4.3.1. Emotionele hulp	26
4.3.2. Verandering bandsterkte door emotionele hulp?	26
4.3.3. Instrumentele hulp	28
4.3.4. Verandering bandsterkte door instrumentele hulp?	29

4.3.5. Opvallende zaken	31
4.4. Conclusie resultaten	33
5. Conclusie en discussie	34
5.1. Inleiding conclusie	34
5.2. Reflectie op de theorie	34
5.3. Beantwoording centrale onderzoeksvraag	36
5.4. Discussie	38
5.5. Aanbevelingen vervolgonderzoek	39
6. Referenties	41
7. Bijlagen	44
Bijlage I – Brief werven respondenten	44
Bijlage II – Topiclijst	46
Bijlage III – Codeboom	49

Samenvatting

In dit onderzoek wordt gekeken in hoeverre een verhoogde hulpvraag aan het sociale netwerk van een hulpbehoevende van invloed is op de onderlinge bandsterkte die aanwezig is tussen de hulpbehoevende en de informele hulpverleners. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van Granovetter's definitie van bandsterkte. Deze definitie is uitgebreid, waarna uiteindelijk tot zeven dimensies is gekomen die bandsterkte kunnen definiëren: frequentie van contact, emotionele intensiteit, intimiteit, wederkerigheid, sociale afstand, mate van vrijwilligheid en aantal gezamenlijke bekenden. Hoe deze dimensies zich verhouden tot een verhoogde hulpvraag (dagelijks, instrumenteel en emotioneel) is onderzocht door middel van kwalitatief onderzoek. Er is met zestien hulpbehoevenden een interview algenomen. Hierin is gevraagd van wie zij informele hulp ontvangen uit hun omgeving, wat hun band met deze persoon is en of deze band is veranderd nadat de hulpvraag hoger is geworden. Hieruit blijkt dat er nauwelijks verandering plaatsvindt in de onderlinge bandsterkte wanneer deze tussen de hulpbehoevende en informele hulpverlener al niet sterk was. Wanneer de onderlinge band wel als sterk werd aangemerkt door de hulpbehoevende, geven zij aan dat deze band vaak sterker is geworden. Vooral de dimensies emotionele intensiteit, wederkerigheid en vrijwilligheid blijken een grote rol te spelen in het wel of niet veranderen van onderlinge bandsterkte na een verhoogde informele hulpvraag.

Veel leesplezier gewenst!

Sanne

1. Inleiding

1.1. Decentralisering zorg

De verantwoordelijkheid van diverse zorgtaken in Nederland is vanaf 1 januari 2015 verschoven van de overheid naar de gemeenten. De vraag naar zorg, zal mede door vergrijzing, blijven groeien en de overheid stelt dat hiermee ook de kosten van de zorg zullen blijven stijgen. De overheid geeft aan dat de stijgende zorguitgaven van de langdurige zorg, de zorg voor ouderen en langdurig zieken, onhoudbaar geworden zijn. Hervormingen zijn dus noodzakelijk (Rijksoverheid, 2013). De nadruk komt hierbij te liggen op zelfredzaamheid van deze zorgbehoevenden. Mensen moeten ondanks hun beperkingen zoveel mogelijk zelfstandig blijven participeren in de maatschappij, met behulp van hun sociale omgeving (Rijksoverheid, 2014). Deze maatregel moet de kosten voor de zorg drukken en speelt volgens de overheid verder in op de, volgens haar, groeiende vraag van de burger om meer zelfstandigheid en inspraak over de eigen zorg (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2015). Hulpbehoevenden moeten hierbij meer gaan nadenken over wat zij zelf kunnen blijven doen en wat zij aan hun omgeving kunnen vragen (Gemeente Utrecht, 2015). Er zou tot nu toe te weinig worden uitgegaan van de eigen kracht, het netwerk, de straat en de wijk van de hulpbehoevende waardoor deze blijft leunen op de zorg geregeld vanuit de overheid (Transitiebureau Wmo, 2015). Naast de vermindering van de kosten van de langdurige zorg, veronderstelt de overheid dat het meer inzetten van het eigen informele netwerk, de onderlinge verbondenheid tussen mensen vergroot (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2013). Er wordt echter door welzijnsorganisaties aangegeven dat er op dit moment te weinig rekening wordt gehouden met het feit dat mensen onderling elkaar al helpen. De druk op informele hulpverleners zal met deze hervormingen alleen maar stijgen (Movisie, 2013).

1.2. Hulpvraag aan het sociale netwerk

Mantelzorgers en informele hulpverleners waren voor de hervormingen al verantwoordelijk voor een groot deel van de zorg en er werd vaak pas een beroep gedaan op professionele hulp wanneer de zorg niet meer alleen gedragen kon worden door informele hulpverleners. Vaak is er al sprake van overbelasting van het sociale netwerk, waardoor het beter zou zijn om de lasten te verdelen in plaats van deze nog meer op de schouders van deze sociale omgeving te leggen. Een deel van het sociale netwerk ziet het verlenen van hulp vaak als iets vanzelfsprekends en voelt zich hiervoor verantwoordelijk. Maar niet iedereen in het netwerk

is bereid om hulp te verlenen. Zij verlenen juist hulp tegen hun zin in en ervaren het dragen van deze hulp een te zware last (Movisie, 2012). Verder hebben de hulpbehoevenden niet altijd de behoefte om hulp te ontvangen vanuit hun netwerk. Zij zouden zich hierdoor juist minder zelfstandig en zelfredzaam voelen (Grootegoed & van Dijk, 2012). Hulpbehoevenden voelen zich bezwaard en willen liever niet afhankelijk zijn van hun sociale omgeving (Movisie, 2012). De overheid neemt echter de aanwezigheid en inzetbaarheid van de hulpbehoevende aan als vanzelfsprekendheid en stelt dat pas op het moment dat iemand echt niet terecht kan bij het netwerk, de gemeente voor een passende oplossing moet zorgen (Rijksoverheid, 2014).

De zorgsector wordt dus gedecentraliseerd. De overheid houdt hierbij echter geen rekening met het feit dat de sociale omgeving van de hulpbehoevende kan veranderen naarmate de vraag om hulp groter wordt. Toch wordt er gesteld dat deze sociale omgeving (meer) moet worden ingezet. Dit geldt voor de mensen die dicht bij de hulpbehoevenden staan, maar ook voor de mensen met wie de hulpbehoevende een minder sterke band heeft (Movisie, 2012). Mensen kunnen echter niet worden verplicht om hulp te verlenen (Rijksoverheid, 2014). De kans bestaat hierdoor dat mensen in het netwerk van de hulpbehoevende zich juist terugtrekken waardoor de onderlinge band tussen de hulpbehoevende en de informele hulpverlener kan verzwakken. De overheid veronderstelt dus dat bij een hulpvraag de sociale omgeving kan worden ingezet, maar gaat dit wel zo makkelijk? Er wordt zo vanuit gegaan dat er geen verandering zal plaatsvinden tussen de ontvanger en verlener van hulp. Is dit terecht? Blijft deze onderlinge band intact, trekken mensen zich niet terug of wordt het contact juist beter na het verlenen van meer en intiemere hulp? En in hoeverre speelt de oorspronkelijke bandsterkte die mensen met elkaar al hebben en de soort hulpvraag hierin een rol? Granovetter heeft met de *“Strength of Weak Ties”* (1973) veel invloed gehad over de wetenschappelijke literatuur over onderlinge bandsterkte. Hij stelt hierin dat juist de zwakke banden die een persoon met iemand heeft van positieve invloed kunnen zijn. In deze theorie wordt echter niet gekeken of dit ook zo werkt wanneer er zorg aan elkaar wordt verleend. Verder is niet iedere verleende vorm van hulp gelijk. De overheid kan misschien verwachten dat mensen elkaar helpen met het doen van boodschappen, maar wat gebeurt er tussen deze personen wanneer er meer intiemere hulp nodig is? In hoeverre zal de band tussen hen dan gelijk blijven, sterker worden of misschien juist wel afzwakken? Om hierachter te komen moet de volgende vraag worden beantwoord:

In hoeverre leidt een hogere en intensievere hulpvraag tot verandering van de bandsterkte tussen een hulpbehoevende en informele hulpverlener?

Het beantwoorden van deze vraag kan bijdragen aan het creëren van meer inzicht in de eventuele verandering van onderlinge bandsterkte tussen een hulpbehoevende en informele hulpverlener. Het doel is om op deze manier mensen beter gebruik te laten maken van hun sociale netwerk op het moment dat zij hulp nodig hebben. Op een dergelijke wijze dat het inzetten van informele hulpverleners niet hoeft te leiden tot een verzwakking van de onderlinge banden tussen hen. Verder wordt er op deze manier een blik geworpen op in hoeverre de plannen van de overheid over de zelfredzame participatiesamenleving wel of niet reëel zijn.

2. Theorie

2.1. Inleiding theorie

In dit hoofdstuk wordt de theorie besproken over de onderlinge bandsterkte tussen mensen. Eerst wordt uiteengezet hoe bandsterkte wordt geoperationaliseerd volgens de grondlegger van de theorie over interpersoonlijke banden, Mark Granovetter. Vanuit meerdere onderzoekers is er echter kritiek gegeven op deze operationalisering. Daarom zal in het tweede deel van het theoretisch kader worden beschreven hoe andere onderzoekers de onderlinge bandsterkte operationaliseren. Vervolgens wordt besproken hoe deze eventueel kan veranderen en onder welke condities. Tot slot worden er drie uiteenlopende vormen van hulp beschreven zodat er een duidelijk onderscheid gemaakt kan worden wanneer onderlinge banden eventueel veranderen door het verlenen van meer hulp.

2.2. Bandsterkte

Mensen hebben niet met alle personen om hen heen een even sterke band. Tevens is niet iedereen in het sociale netwerk even actief in het aanbieden van hulp en kunnen er verschillen zijn in welke vormen van hulp iemand verleent (Wellman & Wortley, 1990). Zoals in de inleiding naar voren is gekomen is de grondlegger van theorie over bandsterkte Granovetter (1973; 1983). Zijn focus ligt op sterke en zwakke banden van mensen en wat deze banden voor een persoon zouden kunnen betekenen. De definitie van bandsterkte volgens Granovetter luidt: “de sterkte van een band is een (waarschijnlijk lineaire) combinatie van de hoeveelheid tijd, emotionele intensiteit, intimiteit (het wederzijds elkaar in vertrouwen nemen) en wederkerigheid die de bandsterkte kenmerken.” Hij stelt: hoe meer er van deze vier dimensies aanwezig zijn tussen twee personen, hoe sterker hun onderlinge band is. Deze vier dimensies werken onafhankelijk van elkaar, maar er is wel een sterke onderlinge correlatie. De paradox is dat Granovetter stelt dat een sterke band niet per definitie meer van belang is wanneer iemand hulp nodig heeft. Juist zwakke onderlinge banden hebben toegang tot nieuwe informatie, bronnen en diensten die anders onbereikbaar waren gebleven. Sterke onderlinge banden zijn vaak meer gesloten en de aanwezige informatie, is bij iedereen in de sociale omgeving al bekend (Granovetter, 1973). Ondanks deze definitie van bandsterkte zeer veel gebruikt wordt, oogst deze niet alleen maar lof van wetenschappers. Zo wordt gesteld dat de vier dimensies als een gegroepeerde variabele worden gebruikt, is er geen conceptuele definitie bekend en weet men niet in hoeverre de relatie inderdaad lineair en positief is

(Mathews, White, Long, Soper & Van Bergen, 1998; Marsden & Campbell, 1984; Wellman, 1991). Hierdoor blijft veel onduidelijk over hoe de operationalisering van bandsterkte uiteindelijk werkt (Pertóczy, Nepusz & Baszó, 2007). Daarom worden allereerst de vier dimensies, geconstrueerd door Granovetter, afzonderlijk van elkaar besproken om duidelijk weer te geven wat ze inhouden. Zo kan er worden bekeken hoe en op welke manier zij bijdragen aan bandsterkte.

FREQUENTIE CONTACT - Hoe meer en hoe vaker mensen onderling contact met elkaar hebben, hoe sterker de onderlinge band tussen hen zal zijn (Binder, Roberts, Sutcliffe, 2012; Granovetter, 1973). Door het hebben van frequent contact wordt de wederkerigheid verhoogd en het zorgt voor meer bewustzijn van elkaar behoeften. Dit hoeft echter niet te betekenen dat mensen met een zeer sterke band elkaar vaak zien. Zo zien mensen met een sterke band elkaar zelden meer dan twee keer per week. Tevens is het van belang in hoeverre het contact vrijwillig is. Mensen kunnen elkaar op frequente basis zien, maar wanneer dit verplicht is, zal de band onderling niet zeer sterk zijn (Wellman & Wortley, 1990). Verder is het relevant of personen telefonisch of fysiek contact hebben. Fysiek contact, met bijvoorbeeld burens of collega's, is veelal op minder vrijwillige basis en hoeft daarom niet gewenst te zijn. Bij telefonisch contact kiest men echter meer vrijwillig voor het onderlinge contact (Wellman, Wong, Tindall & Nazer, 1997).

EMOTIONELE INTENSITEIT – Hoe meer emotionele intensiteit er tussen twee mensen is, hoe sterker de band tussen hen zal zijn (Binder et al., 2012; Wright & Miller, 2010). Bij emotionele intensiteit worden er meer problemen met elkaar besproken en elkaar vaker om advies gevraagd (Marsden & Campbell, 1984). Emotionele intensiteit wordt ook gezien als de 'dichtheid' tussen personen (Mitchell, 1987). Mensen die intens contact met elkaar hebben brengen meer tijd met elkaar door en de onderwerpen die worden besproken zijn zeer belangrijk voor hen (Marsden & Campbell, 1984; Mathews et al., 1998). Het is echter niet zo dat hulpbehoevenden alleen maar baat hebben aan personen met wie zij sterk emotioneel contact hebben. Juist bekenden waarmee minder emotioneel contact, zijn vaak beter in staat om objectief te reageren op de zorgen en problemen van de hulpbehoevende (Wright & Miller, 2010). Marsden en Campbell (1984) stellen zelfs dat emotionele intensiteit de beste indicator is om onderlinge bandsterkte te meten (Mathew et al., 1998; Petróczy et al., 2007).

INTIMITEIT – Intimiteit richt zich meer op de diepte en omvang van de onderwerpen die tussen de hulpbehoevende en de informele hulpverlener worden besproken (Marsden & Campbell, 1984). Hierbij gaat het om het onderlinge vertrouwen dat aanwezig is

(Granovetter, 1973). Persoonlijke zaken die zeer belangrijk zijn voor iemand, zullen namelijk alleen besproken worden met mensen in de informele omgeving die er veel toe doen (Small, 2013). Hoe meer intimiteit, hoe dieper en groter de persoonlijke besproken zaken, hoe sterker de onderlinge band (Binder et al., 2012; Mathew et al., 1998).

WEDERKERIGHEID – Mensen hebben behoefte aan informele relaties waarin zij in gelijke mate aan elkaar kunnen geven. Hoe meer wederkerigheid, hoe meer een relatie in balans is (Klein Ikkink & van Tilburg, 1999). Wanneer de wederkerigheid in een relatie uit balans is zorgt dit voor minder bandsterkte (Friedkin, 1980). Met ander woorden: hoe meer wederkerigheid, hoe hechter en sterker een band, maar ook hoe meer verplichtingen naar elkaar toe (Wright & Miller, 2010). Wanneer een hulpbehoevende niet in staat is om iets terug te doen, kan dit voelen alsof verplichtingen niet worden nagekomen (Klein Ikkink & van Tilburg, 1999; Moore & Gillespie, 2013). Men verliest hierbij de onderlinge gelijkwaardigheid (van Tilburg, 1992). Naarmate mensen dichter bij elkaar staan, zijn de onderlinge sociale normen hoger waardoor er meer balans in de wederkerigheid is. Er wordt aan de andere kant echter gesteld dat mensen met een sterke onderlinge band zich meer bezighouden met het welzijn van de hulpbehoevende, dan met de balans in wederkerigheid. Daardoor zou wederkerigheid niet een grote rol spelen tussen de hulpbehoevende en de informele hulpverlener en zou juist bij personen met wie de hulpbehoevende een minder sterke band heeft, de balans in wederkerigheid een grotere rol spelen (Klein Ikkink & van Tilburg, 1999).

2.3. Bandsterkte volgens anderen

Zoals in het vorige deel werd gesteld laat Granovetter hoe hij zijn definitie voor bandsterkte heeft ontworpen grotendeels achterwege (Gilbert & Karahelios, 2009). Verder geeft hij niet duidelijk aan of er bij de dimensies sprake is van overlap. Marsden en Campbell (1984) stellen dat 'dichtheid' en de 'bron van een relatie' veelvoorkomende dimensies van bandsterkte zijn. Zo hebben mensen vaak met goede vrienden en familie een sterke band en een zwakke band met burens en kennissen. Verder is volgens hen de 'duur van een relatie' van belang en de 'hoeveel gezamenlijke mensen ze kennen'. 'Dichtheid' gebruiken Marsden & Campbell (1984) om emotionele intensiteit te bekijken. 'Diepte van besproken onderwerpen' en 'mate van gemeenschappelijk vertrouwen' nemen zij als dimensie voor intimiteit. Wellman (1991) stelt in zijn onderzoek de vraag "is de sterkte van een interpersoonlijke relatie van invloed op de mate van interpersoonlijke steun die een persoon ontvangt?" Hij legt hierbij de nadruk op in hoeverre mensen de band als intiem en speciaal beoordelen en of de onderlinge relatie een

vrijwillige relatie is. Deze toevoeging maakt hij omdat er in onderzoek naar intimiteit tussen personen voornamelijk wordt gekeken naar de partners. Door ook de vrijwilligheid van de onderlinge banden mee te nemen in onderzoek komen ook de meer intieme relaties met vrienden en familie naar voren. Verder bekijkt hij de diverse sociale contexten waarin contact plaatsvindt en de connecties tussen de verschillende aanwezige personen in het netwerk van de hulpbehoevende. Hoe meer personen in de steunende omgeving van de hulpbehoevende elkaar kennen, hoe groter kans dat iedereen goed op de hoogte is van de behoeftes van de hulpbehoevende. Tevens kan er op deze manier ook onderling op elkaar gelet worden (Wellman, 1991). Gilbert en Karahelios (2009) stellen dat er vanuit de literatuur niet vier, maar zeven verschillende dimensies zijn om onderlinge bandsterkte te onderzoeken. Deze zeven zijn: intensiteit, intimiteit, duur en frequentie van contact, wederkerigheid, structurele factoren, sociale afstand en emotionele steun. De eerste vier dimensies komen overeen met de vier waarmee Granovetter's definitie. De andere drie zijn een aanvulling waardoor bandsterkte duidelijker en meer helder te onderzoeken zal zijn en hieronder worden besproken.

STRUCTURELE FACTOREN – De informele sociale cirkels waarin mensen zich bevinden zijn van belang (Kranckhardt, 1992). De kans is namelijk groter dat mensen die dicht bij iemand staan uit de zelfde sociale omgeving komen als de hulpbehoevende zelf. Men is dus vaak sociaal gelijk aan elkaar wanneer men een sterke band heeft (Burt, 1995). De sociale banden zijn homogeen, personen lijken op elkaar en begeven zich in dezelfde sociale cirkel (Lack, 2005). Hierdoor is de invloed die mensen op elkaar hebben groter, is er meer onderlinge communicatie en zal er meer op elkaar gelet worden. Tevens zullen mensen door meer sociale gelijkheid meer bewust van elkaar zijn en worden signalen van elkaar eerder opgevangen. Onderzoek naar netwerken van mensen laat zien dat deze over het algemeen zeer homogeen zijn in kenmerken als leeftijd, gender, etniciteit en opleidingsniveau. (McPherson, Smith-Lovin & Cook, 2001).

SOCIALE AFSTAND – Bij de sociale afstand wordt er gekeken naar in hoeverre iemand qua bepaalde sociale factoren veraf van de hulpbehoevende of juist dichtbij staat. Dit zijn factoren als sociaal economische status, opleidingsniveau, etniciteit, religie en gender (Gilbert & Karahelios, 2009; Hipp & Perrin, 2007; Wellman & Wortley, 1990). Personen met wie de hulpbehoevende weinig sociale afstand heeft, zullen een sterke onderlinge band hebben (Lin, Ensel & Vaughn, 1981). Ondanks er wordt gesteld dat mensen naarmate zij meer overeenkomsten hebben zij een sterkere band zullen hebben, zorgt dit niet automatisch voor meer hulp. Juist mensen waarmee meer sociale afstand is, mensen met een ander

opleidingsniveau, andere status qua werk of een andere leeftijd zullen vaker toegang hebben tot nieuwe hulpbronnen, omdat zij zich in een andere omgeving bevinden kan men op een andere manier nieuwe informatie en nieuwe diensten bereiken (Wellman, 1991; Wellman & Wortley, 1990). Of dit echter ook opgaat voor het verlenen van langdurige hulp is onduidelijk.

EMOTIONELE STEUN - Wellman & Wortley (1990) laten zien dat het bieden van emotionele steun en het geven van advies zorgt voor sterke onderlinge banden (Kranckhardt, 1992). Het zijn juist goede vrienden en directe familieleden die voorzien in het verlenen van emotionele steun en het geven van advies (Wellman & Wortley, 1990). Hoe meer advies er wordt gegeven en hoe vaker emotionele steun er wordt aangeboden vanuit de hulpbehoevende, hoe sterker de onderlinge band (Gilbert & Karahalios, 2009). Deze extra dimensie komt echter veel overeen met de indicator van Granovetter (1973) ‘emotionele intensiteit’. Om deze reden wordt deze dimensie niet meegenomen in dit onderzoek.

De dimensies ‘emotionele intensiteit’ van Granovetter (1973) en ‘emotionele steun’ van Wellman en Wortley (1990) komen sterk overeen en worden als één dimensie, emotionele intensiteit, meegenomen. Tevens is er weinig verschil te ontdekken tussen ‘structurele factoren’ en ‘sociale afstand’. Deze worden samengevoegd tot de dimensie ‘sociale afstand’. Verder zijn er twee dimensies die meerdere malen voorkomen in de literatuur en die niet behoren tot één van de zeven dimensies van Gilbert en Karahalios (2009). Deze dimensies zijn ‘vrijwilligheid’ en ‘aantal gezamenlijke bekenden’. Deze dimensies worden daarom toegevoegd aan de operationalisering van onderlinge bandsterkte.

MATE VAN VRIJWILLIGHEID – Wellman (1991) stelt dat bij onderlinge bandsterkte er sprake moet zijn van vrijwillige investering. Wanneer collega’s met enige regelmaat elkaar zien, hoeft dit contact niet op vrijwillige basis te zijn en zal de bandsterkte dus niet per definitie sterk zijn (Wellman & Wortley, 1990). Net zoals het hebben van telefonisch contact meer vrijwillig is dan het hebben van fysiek contact. Dit kunnen namelijk ook collega’s zijn, of burens die men toevallig tegenkomt, waarmee men niet per direct behoefte aan het sociale contact heeft (Wellman et al., 1997).

AANTAL GEZAMENLIJKE BEKENDEN – Een dimensie die diverse malen terugkomt in literatuur naar bandsterkte, is het personen die de hulpbehoevende en de informele hulpverlener gezamenlijk kennen (Marsden & Campbell, 1984). Hoe meer mensen in de omgeving van de hulpbehoevende contact met elkaar hebben, hoe beter zij in staat zullen zijn om de behoeftes van deze persoon te herkennen. Zij kunnen eerder de situatie van de

hulpbehoevende met elkaar bespreken (Wellman, 1991). Verder is hoe meer onderling contact er is tussen de personen in het netwerk van de hulpbehoevende, hoe hechter het netwerk en hoe sterker de onderlinge banden zullen zijn (Granovetter, 1973).

De zeven dimensies die gebruikt worden in deze thesis om bandsterkte te kunnen onderzoeken zijn hierbij : frequentie contact, emotionele intensiteit, intimiteit, wederkerigheid, sociale afstand, vrijwilligheid en aantal gezamenlijke bekenden. Er wordt bekeken in hoeverre een intensere zorgvraag van invloed kan zijn op deze dimensies.

2.4 Banden veranderen

De sterkte van onderlinge banden zal niet altijd gelijk blijven wanneer de hulpvraag intenser wordt (Klein Ikkink & van Tilburg, 1999). Niet alle relaties blijven stabiel en contact kan door spanningen onder druk komen te staan (Blumstein & Kollock, 1988). De sociale omgeving van een hulpbehoevende kan de vraag om hulp te verlenen als druk en verplichting ervaren (Wellman, 1990). Hierdoor kunnen zij overbelast raken of zich bezwaard voelen om hulp te vragen, verlenen of weigeren (Wellman & Wortley, 1990; Wright & Miller, 2010). Juist mensen met wie de hulpbehoevende een sterke band heeft kan het lastig zijn om hulp van te ontvangen. Aan de ene kant zijn deze sterkere onderlinge banden zeer steunend, want men kent elkaar goed en is op de hoogte van de situatie van de ander. Aan de andere kant kan deze gezamenlijke geschiedenis ervoor zorgen dat mensen eerder oordelen en kan hulp juist als stigmatiserend worden ervaren (Albrecht & Goldsmith, 2003). Zo kan er door schaamte, verzwakking van de onderlinge band optreden (Moore & Gillespie, 2013). Het is echter niet altijd zo dat banden verzwakken naarmate er een intensere hulpvraag is. Het verlenen van juist meer intiemere en persoonlijke zorg zou de onderlinge band kunnen versterken (Donelan, Hill, Hoffman, Scoles, Hollander Feldman, Levine & Gould, 2002; Wellman & Wortley, 1990). Juist wanneer de onderlinge band al zeer sterk is. Zo hebben Walker, Shin en Bird (1990) gevonden dat naarmate mensen meer en intiemere zorg voor elkaar moeten gaan dragen, zij dichter tot elkaar komen te staan. Om duidelijk te maken wat een intensere hulpvraag nu eigenlijk doet voor bandsterkte, moet eerst worden gekeken in hoeverre de dimensies reageren op een verhoogde hulpvraag.

Granovetter (1973) stelt dat naarmate mensen meer en vaker contact met elkaar hebben de onderlinge band tussen hen zal versterken. Echter wanneer men meer contact heeft vanwege een verhoogde en intiemere hulpvraag kan de druk en stress juist toenemen wat weer kan leiden tot een verslechtering van de onderlinge relatie (Dwyer, Lee & Jankowski, 1994).

Emotionele intensiteit zou zorgen voor een sterkere onderlinge band (Binder et al., 2012; Wright & Miller, 2010). Er is echter weinig bekend wat er gebeurt met de emotionele intensiteit wanneer er maar beroep op wordt gedaan door een intensere hulpvraag. Wel is duidelijk dat emotionele intensiteit niet alleen voorkomt tussen mensen die een zeer sterke band met elkaar hebben. Juist informele hulpverleners met wie de hulpbehoevende een zwakke band heeft kunnen als prettig worden ervaren voor de hulpbehoevende. Hetzelfde geldt voor intimiteit. De zeer gevoelige, persoonlijke en diepe onderwerpen kunnen liever besproken worden door een persoon met wie de hulpbehoevende een minder sterke band heeft. Dit kan een sociaal stigma voorkomen en op deze manier zal de band tussen mensen niet verzwakken (Wright & Miller, 2010). Wederkerigheid kan ervoor zorgen dat banden verzwakken naarmate er een intensere hulpvraag is. In een relatie tussen mensen moet er een vorm van wederkerigheid bestaan. Wanneer deze ontbreekt zal de relatie tussen de hulpbehoevende en de informele hulpverlener niet meer in balans zijn. De zorgbehoevende is niet altijd in staat om iets terug te doen waardoor deze zich schuldig gaat voelen. Tevens vergroot het gevoel van afhankelijkheid. Ook de informele hulpverlener heeft baat bij wederkerigheid. De ervaren druk en stress kan door waardering afnemen. Wanneer door een meer intense hulpvraag de wederkerigheid niet meer in balans is, wordt de relatie minder sterk (Dwyer et al., 1994). Juist wanneer banden minder sterk zijn is er een grotere kans dat de onderlinge relatie verslechterd door minder wederkerigheid. Bij bijvoorbeeld vriendschappen zal de band alleen maar stabiel blijven wanneer de voordelen van een vriendschap opwegen tegen de kosten ervan. Bij sterkere banden als familie hebben hogere kosten minder negatieve effecten (Himes & Reidy, 1994). Balans in wederkerigheid is minder van belang bij sterke banden (Klein Ikkink & van Tilburg, 1999). Over de eventuele verandering van bandsterkte bij de dimensies 'sociale afstand' en 'mate van vrijwilligheid' naarmate de zorgvraag intensiever wordt is geen informatie gevonden. De laatste dimensie, 'het aantal gezamenlijke bekenden' kan aan de ene kant ervoor zorgen dat bij meer gezamenlijke bekenden, de hulp en de bijbehorende druk en stress meer evenredig verdeeld wordt. Hierdoor zal de onderlinge band geen schade ondervinden en blijft even sterk (Tolkacheva, Broese van Groenou, de Boer & van Tilburg, 2011). Tevens wordt er op deze manier informatie van diverse kanten van de hulpbehoevende verkregen waardoor de hulp beter zal aansluiten op de behoeftes van de hulpbehoevende (Marsden & Campbell, 1984; Wellman & Wortley, 1990). Aan de andere kant kan het hebben van veel gezamenlijke bekenden, die onderling met elkaar verbonden zijn, ook tot stress leiden. Zo zal niet iedereen het eens zijn met de verdeling van de taken, hoeveelheid tijd en wat de hulpbehoevende nodig

heeft. Hierdoor zal er meer onenigheid zijn, wordt er meer druk ervaren en verslechterd de onderlinge band (Tolkacheva et al., 2011).

2.5. Soorten hulp

De dimensies van onderlinge bandsterkte tussen een hulpbehoevende en een informele hulpverlener kunnen dus veranderen naarmate er een hogere hulpvraag is. Hierbij is het echter nog niet geheel duidelijk welke hulp er nu exact voor zorgt dat deze onderlinge bandsterkte kan veranderen. Er moet worden bekeken welke vormen van verleende hulp nu exact zorgen voor welke verandering in de onderlinge bandsterkte. Niet alle hulpvormen kunnen immers met elkaar worden vergeleken en welke hulp kan er door wie worden verleend? Tevens zal niet iedere informele hulpverlener dezelfde intensiteit aan hulp verlenen. Het is niet mogelijk om te stellen dat een hulpbehoevende alle vormen van hulp van iedere informele hulpverlener wil ontvangen, maar moet er vanuit gegaan dat een hulpbehoevende specifieke vormen van hulp alleen wil ontvangen van bepaalde personen in het sociale netwerk. Daarom wordt nu drie vormen van hulp beschreven die van invloed kunnen zijn op de verandering van de onderlinge bandsterkte tussen de hulpbehoevende en de informele hulpverlener.

DAGELIJKSE HULP - De eerste hulpvorm is dagelijkse hulp. Hiermee wordt de meer intieme zorg bedoeld zoals het wassen, aankleden, in en uit bed geholpen worden en toiletgebruik (Donelan et al., 2002; Kruijswijk, Da Roit & Hooigeboom, 2014). Deze hulp wordt vaak gegeven door mensen met wie de hulpbehoevende een sterke band heeft. Hoe sterker de onderlinge band is, hoe groter de kans dat de hulpverlener dagelijkse hulp biedt (Wellman & Frank, 2001). Verder blijkt dat het verlenen van hulp waarbij meer persoonlijk en intiem contact nodig is, vaak als grotere last ervaren wordt door informele hulpverleners. Voornamelijk wanneer mensen verder van de hulpbehoevende afstaan en dus een zwakkere onderlinge band hebben, zal dagelijkse zorg als een grotere last worden gezien. Wanneer de band sterker is, zoals bij familie, ondervinden informele hulpverleners minder last van het verlenen van dagelijkse hulp (Himes & Reidy, 2000).

INSTRUMENTELE HULP – Instrumentele hulp gaat om praktische hulp. Het draait het om bijvoorbeeld koken, boodschappen doen, schoonmaken of administratieve klussen. (Kruijswijk et al., 2014). Er is een onderscheid tussen de kleinere en grotere instrumentele hulp waarbij het onderscheid ligt op het doen van kleine praktische zaken, als het oppassen op kinderen, tot grotere praktische zaken, als langdurig dagelijks voor iemand koken. Het draait hierbij meer om het verlenen van diensten en het voorzien van materiële goederen (van Tilburg, 1992). Zowel sterke als minder sterke banden verlenen instrumentele hulp. Grotere

instrumentele hulp wordt echter wel vaak geboden door mensen met wie de hulpbehoevende een sterke band heeft (Wellman & Wortley, 1990).

EMOTIONELE HULP – Bij emotionele hulp biedt de informele hulpverlener steun bij het bediscussiëren van ideeën, praten over persoonlijke zaken, het geven van advies. Tevens wordt er vertrouwen geboden, liefde en empathie (Wellman & Wortley, 1990). Het draait hier dus voornamelijk om het overdragen van informatie, het geliefd zijn, het erbij horen en het gewaardeerd worden (van Tilburg, 1992). Voornamelijk personen met wie de hulpbehoevende een sterke band heeft bieden emotionele hulp (Kahn, McGill & Bianchi, 2011). Al geven Wright en Miller (2010) aan dat mensen met wie de hulpbehoevende een minder sterke band heeft juist meer objectief kunnen reageren, waardoor de voorkeur van het krijgen van emotionele hulp juist meer bij informele hulpverleners zou liggen met wie de hulpbehoevende een zwakke band heeft.

2.6. Conclusie theoretisch kader en onderzoeksvraag

In de inleiding is naar voren gekomen waarom het van belang is te onderzoeken of een verhoogde hulpvraag aan het sociale netwerk eventueel kan leiden tot een verandering van de bandsterkte tussen de hulpbehoevende en de informele hulpverleners. In dit hoofdstuk is onderzocht wat onderlinge bandsterkte nu precies is en welke verschillende dimensies van bandsterkte er zijn. Verder is naar voren gekomen of deze diverse dimensies veranderen en wanneer. Het blijkt uit de literatuur dat het ontvangen en verlenen van informele hulp kan leiden tot het versterken of verzwakken van bepaalde dimensies van onderlinge bandsterkte. Zo is bijvoorbeeld het hebben van balans in wederkerigheid tussen de hulpbehoevende en de informele hulpverlener van belang bij het in stand houden van een goede relatie. Verder kan het hebben van frequenter contact tussen de hulpbehoevende en informele hulpverlener leiden tot een versterking van de onderlinge bandsterkte. Tot slot is er in dit hoofdstuk een onderscheid gemaakt tussen de verschillende hulpvormen om later in het te kunnen onderzoeken wanneer precies de onderlinge bandsterkte tussen de hulpbehoevende en de informele hulpverlener verandert. Dit heeft geleid tot de centrale onderzoeksvraag:

Leidt het ontvangen van meer en/of intensiever dagelijkse, instrumentele en/of emotionele hulp van een informele hulpverlener tot een verandering in de verschillende dimensies van bandsterkte tussen een hulpbehoevende en deze informele hulpverlener?

3. Onderzoeksmethode

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt besproken hoe het onderzoek is opgezet en is uitgevoerd. Allereerst wordt aangegeven welke vorm van onderzoek wordt gebruikt. Daarna hoe de participanten zijn verkregen die deel hebben genomen aan het onderzoek en op welke basis zij zijn geselecteerd. Vervolgens wordt duidelijk hoe de topiclijst is ontstaan waarmee het onderzoek uiteindelijk is uitgevoerd. Tot slot wordt de betrouwbaarheid en de validiteit van het onderzoek besproken.

3.2. Type onderzoek

Om de centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden wordt gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek. De voornaamste reden om kwalitatief onderzoek te gebruiken is dat er overlap is tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabele. Zo is een dimensie van onderlinge bandsterkte 'frequent contact', terwijl bij het ontvangen van meer en intensievere hulp er vaak ook meer sprake is van meer frequent contact. Verder doen de verschillende dimensies van de onderlinge bandsterkte zelf, ook overlappen. Ook hoeft de aanwezigheid van één of meerdere van de dimensies niet een sterke band te veronderstellen. Tevens is het niet mogelijk om per dimensie een gelijke waarde toe te kennen, waardoor deze niet gelijkwaardig kunnen worden meegenomen. Tot slot is de onderzoeksgroep mensen die hulpbehoevend zijn en –onbetaalde- hulp ontvangen vanuit hun sociale netwerk. Aangezien niet iedereen in gelijke mate en gelijke soort hulp zal ontvangen vanuit hun netwerk, is het niet mogelijk om deze mensen met elkaar te vergelijken door middel van kwantitatief onderzoek. Informatie moet worden verkregen door het afnemen van diepte interviews met de hulpbehoevenden. Juist omdat het onderzoek zich richt op de zelfwaargenomen ervaringen van mensen (Boeije, 't Hart & Hox, 2009). Alleen op deze manier kan in kaart worden gebracht van wie zij exact hulp ontvangen uit hun sociale omgeving en wat de consequenties hiervan zijn op de onderlinge band die zij met deze personen hebben en. Het is onmogelijk om door middel van een vragenlijst vast te stellen wat de percepties zijn van de respondenten omtrent de sociale relaties die zij met hun netwerk onderhouden en hoe deze eventueel veranderen. Juist omdat het hier over meningen, ervaringen en gevoelens gaat die zeer context gebonden zijn.

3.3. Werven respondenten

Er wordt gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek om de centrale onderzoeksvraag te beantwoorden. Er zijn individuele interviews afgenomen met de respondenten. Deze zijn aangeleverd door verschillende organisaties die benaderd zijn door middel van een brief¹. De criteria voor deelname was dat de respondent minimaal achttien jaar of ouder moest zijn. Ten tweede moesten zij wonen in de gemeente Utrecht of omgeving. Dit omdat alle gemeenten na de decentralisering van de zorg zelf mogen bepalen welke, en het aantal uren, zorg zij nog vergoeden. Per gemeente zijn hier namelijk verschillen in te vinden. Doordat deelnemers uit hetzelfde gebied komen zijn de verschillen hierin minder aanwezig. De voorkeur was om de interviews te houden met mensen die helemaal geen formele hulp ontvingen. Dit was echter onmogelijk. Mensen die zoveel zorg nodig hebben uit hun sociale omgeving ontvangen namelijk veelal ook formele hulp. Een andere criteria was dat de respondent zelfstandig moet wonen. Deze voorwaarde is gesteld om de invloed van (veel) hulp vanuit een instelling of instantie zo beperkt mogelijk te houden. Wanneer deelnemers woonachtig zouden zijn in bijvoorbeeld een verzorgingstehuis is er altijd aanbod van formele hulp beschikbaar. Hierdoor kan allereerst de noodzaak om de sociale omgeving in te zetten minder hoog zijn. Ook zou het een vertekening kunnen opleveren in de resultaten tussen de mensen die nog zelfstandig wonen en mensen die meer formele hulp ontvangen vanwege de woonsituatie. Tot slot moest de hulpbehoevende één of meerdere vormen van informele hulp ontvangen vanuit hun omgeving. Door de diverse vormen van hulp te betrekken in het onderzoek kan er een onderscheid gemaakt worden wanneer bepaalde veranderingen in onderlinge bandsterkte optreden. Het oorspronkelijke idee was om alleen respondenten te betrekken die alle drie de vormen van hulp ontvangen. Het is echter, op één persoon na, niet gelukt om respondenten te vinden die informele dagelijkse hulp ontvangen. De oorzaak hiervoor is dat veel hulpbehoevende deze hulp krijgen vanuit formele instanties of deze hulp van de thuiszorg krijgen. Verder was het probleem dat veel personen die hieraan voldoen, fysiek of mentaal niet meer in staat zijn om een interview te geven.

Uiteindelijk is er bij zeventien personen een interview van gemiddeld vijftig minuten afgenomen. Diverse organisaties hebben gekeken welke mensen eventueel in aanmerking komen voor deelname aan het onderzoek. Tien respondenten komen via de Buurtteamorganisatie Sociaal. Deze organisatie is vanaf één januari 2015 verantwoordelijk

¹ Deze brief in te vinden in bijlage 1.

voor de sociale basiszorg voor volwassenen in de gemeente Utrecht. De bedoeling was om alle hulpbehoevenden via deze weg te benaderen, dit zou het onderzoek zo betrouwbaar mogelijk houden. Dit is echter niet gelukt. Gezien de organisatie nog relatief nieuw is, was het lastig om op deze manier genoeg personen te vinden. Daarom is de vraag nog bij andere organisaties uitgezet. Via de Algemene Hulpdienst Nieuwegein, een vrijwilligersorganisatie die het welzijn van kwetsbare inwoners wil bevorderen, meldde zich drie personen die mee wilde werken. Buurtzorg Nederland, team Kanaleneiland, een thuiszorgorganisatie in Utrecht, heeft twee respondenten aangeleverd. De overige drie respondenten komen via Kwintes Vriendendienst, een maatjesproject in Zeist en Cosbo, een belangenvereniging voor senioren in Utrecht.

Er is bewust gekozen om de interviews alleen af te nemen met de hulpbehoevenden en niet met de informele hulpverleners. Aangezien de hulpbehoevenden vaak van veel verschillende mensen vanuit het netwerk hulp ontvangen, was het niet mogelijk om met alle informele hulpverleners een interview af te nemen. De tijd die beschikbaar was voor het uitvoeren en opzetten van het onderzoek is hiervoor een grote beperking geweest. Tevens wordt er in dit onderzoek gekeken naar de ontvangen hulp van zowel het sterkere als het zwakkere netwerk. De kans is groot dat hulpbehoevende alleen mensen zouden aandragen met wie deze een zeer sterke band heeft en van wie veel hulp wordt ontvangen. Op deze manier zou er niet worden gesproken met bijvoorbeeld bureaus die af en toe kleine praktische hulp verlenen.

3.4. Topics

Bij het afnemen van de interviews is er gebruik gemaakt van een topiclijst. Een interview met een topiclijst zorgt dat de vragen open zijn, maar dat de structuur van het interview enigszins vastligt. Op deze manier ontstaat er een open gesprek waarin doorgevraagd kan worden en komen alle onderwerpen aan bod (Baarda, Bakker, Fischer, Julsing, Peters, van der Velden & de Goede, 2013). De topics op de topiclijst zijn gebaseerd op het theoretisch kader. Er zijn diverse hoofdttopics, dit zijn de zeven dimensies van bandsterkte. Daarbij horen een aantal subtopics, deze geven weer hoe de dimensies omschreven zouden kunnen worden. De volgorde van de topics in het interview is niet van belang, zolang in iedere geval de hoofdttopics worden besproken tijdens het gesprek. De topiclijst is te vinden in bijlage 2.

Het interview en de bijbehorende topiclijst zijn uitgeprobeerd met een pilotinterview. Hierin kwam naar voren dat het gesprek nog te gestructureerd verliep, waardoor er veel 'ja' en 'nee' antwoorden kwamen. Daarom is besloten om de structuur van de topiclijst los te

laten en de topics meer naar voren te laten komen tijdens het gesprek zelf. Tevens werd in de topiclijst veel de nadruk gelegd om alle topics per individuele informele hulpverlener te bespreken. Dit leidde echter tot een stroef gesprek waar veel herhaling in voor kwam. Na het pilotinterview is de topiclijst iets aangepast. Tot slot is het niet mogelijk geweest om de oude en nieuwe situatie als twee gescheiden onderwerpen te behandelen. Deze staan nog wel in de topiclijst, maar het verschil in de oude en nieuwe situatie is steeds op een meer natuurlijke manier naar voren gekomen.

3.5. Analyse

De interviews zijn opgenomen met een voicerecorder en na afloop getranscribeerd. Daarna zijn ze gecodeerd met behulp van NVivo 10 dataverwerkingsprogramma. Hierbij is gebruik gemaakt van zowel inductieve als deductieve methoden. Zo zijn de interviews en bijbehorende resultaten wel gebaseerd op theorie, maar is er ruimte om nieuwe patronen te ontdekken en zal niet alleen maar de theorie getoetst worden (van Lanen, 2010). Door middel van inductief analyseren is eerst explorerend naar de verkregen data gekeken en zeer open gecodeerd. Hierdoor is een grote hoeveelheid aan codes ontstaan. Deze hoeveelheid is vervolgens teruggebracht naar meer specifieke codes en categorieën van codes. Hiermee is meer overzicht gecreëerd over de data en het aantal codes hanteerbaar geworden. Tot slot is er gezocht naar samenhang en structuur tussen de verschillende codes (Baarde et al., 2013). Op deze manier is er gekeken of er verbanden te vinden zijn tussen een eventuele verandering van bandsterkte tussen een informele hulpverlener en een hulpbehoevende. Aan de andere kant is er ook een theoretisch kader opgesteld. Met deductief analyseren is het mogelijk om te onderzoeken of de bevindingen uit de verzamelde data eventueel te verklaren zijn vanuit de theorie (Boeije et al., 2009).

De codes die gebruikt zijn komen in grote mate overeen met de gehanteerde topiclijst tijdens de interviews. Het opstellen van de codeboom bleek lastig te zijn aangezien de allereerst de geleverde hulp opgesplitst moest worden naar de diverse hulpvormen. Binnen deze hulpvormen is gekeken naar wie deze hulp verleent, welke dimensies van bandsterkte er werden benoemd en of deze zijn veranderd nadat de hulpvraag hoger en/of intensiever is geworden. De verandering van de dimensies is om deze reden onder dezelfde code opgenomen als de dimensie van bandsterkte zelf. Op deze manier is overzichtelijk een eventuele verandering te waarnemen onder die code. Tijdens het analyseren zijn er nog een aantal nieuwe codes toegevoegd die nog niet voorkwamen op de topiclijst. Deze onderwerpen

zijn in gesprekken vaker naar voren gekomen en daarom meegenomen in de analyse. De codeboom is weergegeven in bijlage 3.

3.6. Ethiek

Alle interviews zijn door de onderzoeker zelf afgenomen en Geoeffend met een pilotinterview. Aangezien het onderwerp van het onderzoek gevoelig kan liggen zijn alle interviews afgenomen met alleen de onderzoeker en de respondent in de ruimte. De onderzoeker en de respondenten kenden elkaar niet voorafgaand aan het onderzoek. Aan de geïnterviewde is gevraagd welke locatie fysiek en mentaal het meest prettig was om af te spreken. Veertien van de zestien interviews zijn afgenomen bij de hulpbehoevende thuis en twee interviews zijn afgenomen op een locatie van een buurthuis in een aparte ruimte. Bij aanvang van het interview is aangegeven dat de gegevens vertrouwelijk worden behandeld, geanonimiseerd worden en dat de gegeven antwoorden uiteindelijk niet te herleiden zijn naar de hulpbehoevende. Verder is de geïnterviewde verteld dat het niet verplicht is om antwoord te geven op vragen, zij niets hoeven te vertellen wat men niet wil en dat er ten alle tijden gestopt kan worden. Hier heeft geen van de respondenten gebruik van gemaakt. Tweemaal heeft de onderzoeker zelf het interview stilgelegd vanwege oplopende emoties bij de hulpbehoevende. Beide interviews konden na een paar minuten weer worden herpakt.

3.7. Betrouwbaarheid en validiteit

De betrouwbaarheid van een onderzoek moet zo hoog mogelijk zijn. Dit houdt in dat toevallige fouten zo veel mogelijk moeten worden voorkomen. Wanneer het onderzoek betrouwbaar is, is het mogelijk om het onderzoek te herhalen en hierbij dezelfde resultaten te verkrijgen. Lastig aan kwalitatief onderzoek blijft echter dat niet exact aan iedereen dezelfde vragen kunnen worden gesteld (Boeije et al., 2009). In dit onderzoek is getracht de betrouwbaarheid te waarborgen door alle stappen vast te leggen. Verder zijn alle interviews zijn opgenomen en getranscribeerd en kunnen daarom exact worden nagelopen. Het gebruik maken van een topiclijst tijdens de interviews heeft gezorgd dat veel onderwerpen bij iedereen aan bod zijn gekomen. Doorgebruik te maken van NVivo kan de verzamelde data systematische met elkaar worden vergeleken. Tevens zijn alle interviews door dezelfde persoon afgenomen.

De validiteit kijkt of het onderzoek beïnvloed is door systematische fouten. Op het moment dat er niet gemeten wordt wat er beoogd is te meten, wordt de interne validiteit aangetast. Wanneer een onderzoek betrouwbaar is, hoeft het niet te betekenen dat de

onderzoeksresultaten corresponderen met de werkelijkheid (Baarda et al., 2013). Door de interviews alleen te houden met de hulpbehoevenden en geen andere personen in de omgeving, is geprobeerd om sociaal wenselijke antwoorden te voorkomen. Ook is de anonimiteit van de geïnterviewde verzekerd waardoor zij niet terughoudend hebben hoeven zijn. Tevens hadden de respondenten en de onderzoeker geen connectie met elkaar. Hiermee is voorkomen dat de respondenten wenselijke antwoorden ten positieve van de onderzoeker hebben gegeven.

4. Resultaten

4.1. Inleiding resultaten

In dit hoofdstuk komen de resultaten van het empirische onderzoek aan bod. Om een beeld te krijgen van de respondenten met wie is gesproken wordt allereerst hiervan een korte beschrijving gegeven. Daarna worden de resultaten besproken van de gehouden interviews, wat opvallende uitkomsten zijn van de gesprekken. Er is om overzicht te creëren een onderscheid gemaakt tussen de emotionele en instrumentele hulp die de hulpbehoevende ontvangt vanuit het sociale netwerk en of het ontvangen van deze emotionele hulp bepaalde veranderingen teweeg heeft gebracht in de onderlinge bandsterkte. Dagelijkse hulp is in de analyse niet meegenomen. Er is door het aantal hulpbehoevenden (één) dat dagelijkse hulp ontvangt vanuit hun omgeving, te weinig informatie bekend om overeenkomsten te kunnen onderscheiden. Daarna worden de andere opvallende zaken besproken die naar voren zijn gekomen bij het analyseren van de interviews. Tot slot wordt er een kort overzicht gegeven van de bevindingen.

4.2. Beschrijving respondenten

Van de zeventien respondenten wonen er negen in Utrecht, één respondent woont in de Meern, vier respondenten zijn woonachtig in Zeist en drie in Nieuwegein. Zestien respondenten wonen zelfstandig, één respondent woont gezamenlijk met de ouders. Acht van de zeventien personen die geïnterviewd zijn is man, negen respondenten vrouw. De jongste respondent is 21 jaar en de oudste 82. Na het afnemen van de interviews is besloten om één interview niet mee te nemen in het onderzoek². Uiteindelijk zijn er zeven mannen overgebleven en negen vrouwen. In tabel 1 is een overzicht gegeven van de respondenten. Eén van de respondenten is werkzaam en één respondent is student, de rest heeft een uitkering of zit in de ziektewet, een aantal respondenten heeft de pensioengerechtigde leeftijd bereikt en ontvangt daarom AOW. De kinderen van de respondenten zijn allemaal meerderjarig en uitwonend. Op de kinderen van respondent 16 na, hebben alle kinderen zelf ook weer kinderen. Uiteindelijk is er met één respondent een interview afgenomen die (af en toe) dagelijkse zorgt ontvangt vanuit het sociale netwerk. De rest van de respondenten ontvangt of helemaal geen dagelijkse hulp, of ontvangt deze formeel, bijvoorbeeld via een thuiszorgorganisatie.

² Tijdens het afnemen van het interview is de vraag ontstaan of deze persoon mentaal in staat is geweest om het interview te geven. Het interview heeft om deze reden geen geschikte informatie opgeleverd.

Tabel 1: Overzicht respondenten

Respondent	Geslacht	Leeftijd	Arbeidsstatus	Burgerlijke staat	Kinderen
1	Man	61	Ziektewet	Alleenstaand	Geen
2	Vrouw	21	Uitkering	Alleenstaand	Geen
3	Man	58	Ziektewet	Relatie	Geen
4	Vrouw	22	Student	Samenwonend	Geen
5	Vrouw	39	Ziektewet	Samenwonend	Geen
6	Vrouw	61	Uitkering	Weduwe	Geen
7	Vrouw	64	Ziektewet	Gescheiden	2
8	Man	24	Werkend	Alleenstaand	Geen
9	Vrouw	72	Pensioen	Gescheiden	2
10	Vrouw	69	Pensioen	?	2
11	Vrouw	82	Pensioen	Weduwe	Geen
12	Man	64	Ziektewet	Getrouwd	2
13	Man	?	Ziektewet	Getrouwd	2
14	Vrouw	31	Ziektewet	Alleenstaand	Geen
15	Man	67	Pensioen	Gescheiden	5
16	Man	63	Ziektewet	Getrouwd	1

Drie van de respondenten ontvingen op het moment van het interview minder of geen hulp meer vanuit hun sociale omgeving. Deze personen hebben dit in het verleden wel ontvangen omdat toen de hulpvraag wel aanwezig of hoger was. Alle respondenten hebben vanwege een hulpvraag aan hun sociale omgeving meer emotionele en praktische informele hulp ontvangen. De praktische hulp was vaak klein, zoals helpen met de administratie, ergens heen rijden, boodschappen doen, kleine klussen in en rondom huis. De emotionele hulp die gegeven werd was voornamelijk gesteund worden, over belangrijke grote zaken kunnen praten en advies krijgen. Alle respondenten hebben dus informele hulp ontvangen,. Het is echter niet zo geweest dat deze hulpvraag op een bepaald moment bij een ieder hoger en/of intensiever is geworden. Drie respondenten zijn hun hele leven al afhankelijk geweest van, onder andere, informele hulp. Bij hen is er geen bepaald moment aan te geven dat de hulpvraag beduidend hoger en/of intensiever werd. Zij hebben dus alleen kunnen aangeven wat een hulpvraag kan doen met de onderlinge sociale verhoudingen.

4.3. Analyse

4.3.1. Emotionele hulp

Alle respondenten ontvangen emotionele hulp vanuit hun sociale omgeving. Er wordt aangegeven dat zij contact hebben met mensen om hen heen die hen een luisterend oor bieden, een hart onder de riem steken en er ‘gewoon voor iemand zijn’. De emotionele hulp wordt zowel face-to-face geboden als telefonisch. De intieme en vertrouwelijke gesprekken worden veelal gevoerd met personen waarmee de respondent zelf aangeeft een sterke band te hebben. Zo stelt respondent 14: *“Ik denk wel dat de mensen die ik al lang ken en dicht bij me staan, daar bespreek ik ook gewoon alles mee, mensen die je minder goed kent daar deel je minder mee.”* Zo wordt veruit het meest besproken met de aanwezige familie en het gezin, en dan voornamelijk ouders, partner, volwassen kinderen van de hulpbehoevende en broers en zussen. Deze personen staan vaak dichtbij de hulpbehoevende.. Aan de andere kant vinden respondenten het ook lastig om hele diepe gevoelens te delen met personen die dicht bij ze staan. Ze zijn bang dat de informele hulpverlener zich zorgen gaat maken om hen en willen dit zoveel mogelijk voorkomen. Voornamelijk ouders willen hun kinderen zoveel mogelijk beschermen voor hun eigen negatieve gevoelens. Zo geeft respondent 9 aan dat zij haar soms aanwezige gevoelens van eenzaamheid, ontstaan door verminderde mobiliteit en energie niet wil delen met haar kinderen: *“Maar als bijvoorbeeld mijn kinderen dat zouden weten zouden ze zich rot voelen bijvoorbeeld, dus daar zeg ik het echt niet tegen.”* Het wordt ook als prettig ervaren om zaken te bespreken met mensen die juist wat verder weg van de hulpbehoevende af staan. Deze personen staan wat verder van hen af waardoor het bespreken van persoonlijk zaken beter voelt. Dit gebeurt voornamelijk wanneer de gesprekken van meer zakelijke aard zijn, zoals het niet op orde kunnen krijgen van werk, administratie of financiën. *“Ja hij staat toch iets verder van me af en juist omdat hij meer afstand heeft zeg ik wat er op werk gebeurt is.”* (Respondent 8). Wanneer respondenten de meer persoonlijkere zaken bespreken met mensen met wie zij een minder sterke band voelen, zijn dat voornamelijk personen in hun omgeving die hetzelfde mee maken of hebben meegemaakt. Respondenten gaan dan naar een praat-, of lotgenotengroep of praten met iemand uit de straat die hetzelfde heeft meegemaakt.

4.3.2. Verandering bandsterkte door emotionele hulp?

Uit de interviews is gebleken dat in tijden van een hogere hulpvraag de frequentie van het contact hoger is. De hulpbehoevende en de informele hulpverleners zien en spreken elkaar

vaker. Opvallend is dat de respondenten aangeven dat het fijn is om elkaar meer te zien, maar dat het niet de bedoeling is dat het contact alleen maar is vanwege de hulp die de respondent nodig heeft. Het moet voornamelijk contact zijn vanwege de ‘gezelligheid’. Hulpbehoevenden voelen zich alleen maar meer opgelaten wanneer zij beseffen dat iemand alleen maar aanwezig is vanwege de hulpvraag is. Zo stelt respondent 10: *“Sommige mensen vinden die hulp dan interessant, dan heb ik zoiets van, dat hoeft van mij niet.”* En respondent 14 geeft aan: *“Maar ik hoef niet de hele tijd perse advies, ik zit niet de hele tijd op advies van iedereen te wachten. Er zit een verschil in tussen dingen met elkaar delen wat je altijd al doet met vrienden of dat iedereen de hele tijd z’n mening erover aan het geven is.”* Men vindt het dus van belang dat de aanwezigheid van informele hulpverleners ook om de respondent zelf draait en niet alleen om de hulp die deze nodig heeft. Ondanks dat de respondenten niet willen dat het emotionele contact er alleen maar is vanwege de hulpvraag, is er wel verandering te zien bij de onderwerpen van de gesprekken. Juist tijdens een hogere hulpvraag gaan de gesprekken hier toch meer over. Respondent 14: *“We spraken sowieso al over veel dingen met elkaar, alleen de onderwerpen worden soms wat anders.”*

Er wordt niet aangegeven dat door emotioneel contact de onderlinge bandsterke met mensen met wie de band al niet zo sterk was, verandert. Het emotionele contact bij de onderlinge minder sterke banden van de hulpbehoevende blijft sowieso veelal beperkt. Intiem vertrouwelijk contact en advies vragen, gebeurt zelden bij burens, maar eerder bij familie of goede vrienden. Mensen blijven het prettig vinden dat het praten en steunen vanuit de personen komen die dichtbij hen staan. Met deze personen wordt de onderlinge bandsterkte tussen hen vaak ook alleen maar sterker. Respondent 5 vertelt dat na ziek zijn van zowel haar als haar zus: *“Door die omstandigheden wordt die band emotioneler, anders, sterker. Dat je dan toch eigenlijk beseft en waardeert wat je hebt en wat er mis had kunnen gaan. Wat had je eigenlijk kunnen verliezen en dat je dan meer closer wordt.”* Ook respondent 13 geeft aan dat nadat hij en zijn vrouw binnen een korte tijd minder mobiel zijn geworden, bepaalde vriendschappen als alleen maar sterker worden ervaren: *“Het is voor de gezelligheid, zeker omdat zij het nu al zolang doen, wordt het alleen maar gezelliger. Via die hulp, ja die hulp is gewoon leuk geworden.”* En *“Zo zie je maar, die dingen komen alleen als jezelf iets overkomt.”* Ook wordt er aangegeven dat het contact door het hebben van de hulpvraag minder oppervlakkig is geworden en de gesprekken meer de diepte ingaan dan voorheen. De sterke onderlinge banden blijven hierdoor even sterk of worden zelf als sterker. De interviews geven inzicht over de wederkerigheid na de verhoging van emotionele hulp aan de hulpbehoevenden. Naarmate een onderlinge band sterker is, speelt wederkerigheid vaak een

grotere rol. Voornamelijk de hulpbehoevenden zelf, vinden het belangrijk dat deze in balans is. Respondenten vinden het fijn als het bespreken van problemen wederzijds is. Dit zorgt ervoor dat de onderlinge relatie gelijkwaardig is. Op het moment dat dit niet meer aan de orde is, voelt dit minder prettig voor de hulpbehoevende: *“Toen vertelde ik meer over mezelf, en ja, zij vertelde meer over haarzelf. Maar de laatste tijd doen we dat gewoon niet meer. Dus ja, dus meestal bespreek ik dan dat ook niet meer met hen.”* (respondent 2). De hulpbehoevenden proberen wel door middel van iets ‘terug te doen’ de onderlinge band op gelijke sterkte te houden. Zo bieden zij de informele hulpverleners kleine attenties als een flesje wijn of bloemen aan. Respondent 4 zegt hierover: *“Ik was ze meer gaan verzorgen ofzo, dat wanneer zij langskwamen ik heel erg had van: wat wil je drinken, wil je dat? Alles in huis halen als zij kwamen of als ik bij hun was. Ik ging gewoon alles doen.”* In de hoop dat zij niet weggingen en haar niet zouden laten vallen. Wederkerigheid in emotioneel contact zorgt er echter niet voor dat er wordt aangegeven dat de onderlinge bandsterkte daardoor verandert. Respondenten vinden met elkaar praten en dat dat wederzijds is prettig, maar ervaren dit meer als een vanzelfsprekendheid.

4.3.3. Instrumentele hulp

Uit de interviews blijkt dat alle respondenten instrumentele hulp ontvangen vanuit hun omgeving. Deze hulp betreft voornamelijk kleinere hulp. Voor de grotere instrumentele hulp wordt vaak tegen betaling de thuiszorg of een andere organisatie ingeschakeld. De respondenten geven aan vaak hulp te ontvangen wanneer zij problemen met vervoer hebben, het doen of vervoeren van boodschappen, dat er gekookt wordt voor ze, het buiten zetten van bijvoorbeeld vuilnis of hulp bij financiële zaken. Het paradoxale is dat hulpbehoevende aangeven dat zij zakelijke en financiële problemen liever bespreken met mensen met wie zij geen sterke band hebben, maar dat de praktische uitvoering daarvan wel vaak wordt gedaan door informele hulpverleners met wie zij een sterke band ervaren. Niet alle instrumentele hulp is frequent. De instrumentele hulp gegeven door personen met wie de hulpbehoevende zwakke onderlinge banden onderhoudt is sporadisch is. Zo zijn burens, met wie het contact niet hecht of frequent is, eigenlijk altijd bereid te helpen. Deze personen voeren dan meer de kleinere praktische hulp uit, een keertje rijden, vuilnis buiten zetten of iets meenemen uit de supermarkt. Vaak maar eenmalige hulp. Het komt in de interviews echter niet naar voren dat burens deze hulp zelf aanbieden, de hulpbehoevende moet aan hen de vraag stellen. Terwijl vaak juist het vragen een groot obstakel vormt. Respondenten geven aan dat zij bang zijn een te groot beroep op bijvoorbeeld de burens doen. Respondent 7 vertelt dat zij niet bij de burens

wil aankloppen wanneer zij zich niet goed voelt, terwijl de buurvrouw in de zorg werkt: *“Ik ga dat meisje toch niet lastig vallen? Die moet soms tot elf uur werken, een jong meisje heeft al zo’n zware taak.”* Dit gevoel is echter niet alleen aanwezig bij personen met wie de hulpbehoevende een minder sterke band mee heeft. Ook mensen die dicht bij de hulpbehoevende staan worden het liefst buiten de hulpvraag gehouden, terwijl als de hulpvraag aan de sociale omgeving wordt gesteld, hier zelden een negatief antwoord op volgt. De hulpbehoevenden veronderstellen vaak zelf dat mensen het te druk hebben of niet in staat zijn om te kunnen helpen. Dit patroon is te zien bij zowel de sterkere als minder sterke onderlinge banden die de hulpbehoevende heeft te vinden. Respondent 11 wil liever geen beroep wil doen op goede vrienden: *“Ze komen helemaal uit België, dan moeten ze twee uur rijden. Dan zijn ze hier om elf uur en ze zijn ook 75 en 80 en ook gammel. Zij heeft suikerziekte. Ik ga dat gewoon niet vragen!”* Respondent 7 geeft aan dat zij maar een klein sociaal netwerk heeft waar zij op terug kan vallen, terwijl zij uit een gezin van tien kinderen komt: *“Maar dat ga ik ook niet aan mijn zussen vragen. M’n zussen hebben het ook allemaal erg druk, met hun eigen werk, kinderen en kleinkinderen.”* Tevens speelt de frequentie van de hulpvraag aan de minder dichtbij staande sociale omgeving een rol. Als de nood hoog is, weten de hulpbehoevenden dat zij terecht kunnen bij de burens. Als de vraag dan wel wordt gesteld, dan liever niet te vaak: *“Soms vinden mensen het vast leuk om te helpen, maar als je continu komt.. ja dan gaan ze muilen.”* (respondent 9). Je kan af en toe wel wat kan vragen, maar zij is bang dat mensen chagrijnig worden als deze hulpvraag te vaak komt. Door de hulpvraag niet te vaak te stellen voorkom je dat mensen het helpen als ‘moeten’ gaan ervaren: *“Kijk als het een verplichting wordt dan hoor ik het wel van mensen, dan hebben ze er ook geen zin meer in. Ik merk het dan ook hoor, dan denk ik hee, die is al een maand ermee opgehouden.”* (respondent 11).

4.3.4. Verandering bandsterkte door instrumentele hulp?

Wederkerigheid lijkt een grotere rol lijkt te spelen bij het ontvangen van instrumentele hulp dan bij emotionele hulp. Bij beide vormen van hulp komt in de gesprekken naar voren dat hulpbehoevenden het als prettig ervaren dat de relatie in balans is en men voor elkaar wat kan betekenen. Wanneer het echter over instrumentele hulp gaat benadrukken de respondenten dit veel meer en geven zij ook duidelijker aan dat zij hier last van hebben wanneer de wederkerigheid uit balans is. Zo vertelt respondent 9: *“Maar vorig jaar, toen het nog gewoon was. Toen kon ik nog zeggen, zou jij dit voor mij willen doen, dan doe ik dat voor jou. En zo werkt het niet meer. Want dat terugdoen, dat is voor mij een item, ik kan zo zelden wat*

terugdoen. Ik doe niets anders dan mensen te eten vragen. Meer weet ik niet.” Tevens komt er naar voren dat respondenten, wanneer zij zelf meer moeite hebben met het huis uit te komen, het als lastig ervaren dat iedereen maar naar hen toekomt. Het voelt meer alsof de ander daardoor meer moeite moet doen om de hulpbehoevende te zien. *“Als iemand zegt ik kom naar je toe, dan denk ik, nou dat hoeft ook weer niet hoor.”* (respondent 10).

Door de instrumentele hulp die gegeven wordt hebben respondenten vaker contact met anderen. Het contact wordt vaak ook beter dan voor de hulpvraag. De hulp hoeft niet altijd als iets negatiefs gezien te worden. Respondent 12 geeft aan dat doordat hij en zijn vrouw minder mobiel zijn het bijna niet lukt om met z’n tweeën weg te gaan: *“Maar wij op vakantie met z’n tweeën is bijna onmogelijk, moet je de rolstoel meenemen en een koffer enzovoort. Dus wij worden heel vaak uitgenodigd voor een weekendje weg. Dan hebben we met z’n vieren vakantie, de rolstoel wordt geduwd, de bagage gesjouwd en het is ook heel gezellig.”* Juist door de verhoogde hulpvraag doen zij meer met vrienden om hen heen wat aanvankelijk niet gebeurde. Zij zijn elkaar hierdoor beter gaan leren kennen en geven aan dat de onderlinge band tussen hen alleen maar is gegroeid. Verder worden respondenten soms verrast dat er juist mensen klaarstaan met wie zij helemaal geen hecht contact hadden en dat deze mensen plotseling bereid zijn om hen te helpen. De verhoogde hulpvraag kan ertoe leiden dat mensen elkaar vaker zien, meer klussen oppakken en elkaar hierdoor ook vaker spreken. De banden met die mensen worden in dat geval aangehaald en kunnen hierdoor sterker worden. Dit komt in de gesprekken echter alleen voor wanneer de hulp enigszins vanzelfsprekend wordt aangeboden, wanneer de hulpbehoevende zelf het initiatief moeten nemen en om praktische hulp moeten vragen treedt er geen versterking van het contact op. *“Er zijn ook mensen waarvan ik dacht, die laten me volkomen onverschillig. En die staan dan ineens in het revalidatiecentrum achter je rolstoel. Had ie via via gehoord dat ik daar zat. Zal ik je ergens heenrijden? Zal ik een eindje met je gaan lopen?”* Vertelt respondent 9 over voorheen een vage kennis van de tennisvereniging. Ook na verstrijken van tijd komt hij nog eens in de twee weken langs om te kijken hoe het met haar gaat.

Niet alle banden die de hulpbehoevende heeft met de informele hulpverleners blijven even sterk of worden sterker door het nodig hebben van meer hulp. Bij diverse respondenten komt naar voren dat er mensen in de sociale omgeving zich juist hebben teruggetrokken nadat zij minder in staat waren zelfvoorzienend te zijn. Soms verdwijnt een sterke vriendschapsband zelfs geheel. Dan blijft het contact dat er nog is na de verhoogde hulpvraag beperkt bij het alleen maar geven van praktische hulp zoals vervoeren. De emotionele connectie is dan niet meer aanwezig. *“Zo had ik een vriendin, daar had ik eerst toch ander*

contact mee, dat wel ook wel eens weggingen. Maar nu heeft ze een cursus pedicure gedaan en komt ze alleen nog maar voor m'n tenen” (respondent 10). En respondent 9 vertelt tijdens het interview dat mensen met wie zij voorheen veel tripjes maakte zichzelf nu de vraag stellen of ze haar wel mee zullen nemen als ze weggaan. Dit wordt echter sporadisch aangegeven. Respondenten hebben verder niet het idee dat zij veel contacten met wie zij een hechte band hadden, verloren zijn gegaan door de verhoogde hulpvraag. Maar het komt dus wel voor.

Buren verlenen dus redelijk wat praktische hulp. Deze hulp wordt gegeven naar aanleiding van de vraag van de hulpbehoevende en gebeurt niet met frequente regelmaat. De respondenten geven aan dat zij problemen hebben met het vragen van deze praktische hulp, maar uiteindelijk is bijna iedereen wel bereid deze te verlenen. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat de onderlinge bandsterkte tussen de hulpbehoevende en personen met wie zij een minder sterke band hebben verandert nadat er vaker om hulp gevraagd wordt. Ondanks het voor de hulpbehoevende zelf niet prettig voelt komt dus uit de gesprekken niet naar voren dat de omgeving zich meer terugtrekt en hierdoor minder contact is. De hulpbehoevende weet dat er om hulp gevraagd mag worden en ondanks de onderlinge band ook niet sterker wordt, wordt het contact wel iets soepeler.

4.3.5. *Opvallende zaken*

Tijdens het analyseren van de interviews zijn er diverse onderwerpen naar voren gekomen die niet in de topiclijst zijn verwerkt. Aangezien dit onderzoek niet alleen deductief is, maar ook inductief worden nu onderwerpen besproken die niet direct vanuit de theorie komen, maar in de interviews diverse malen vanzelf ter sprake zijn gekomen.

Bijna niemand van de respondenten voelt zich echt prettig bij het vragen en ontvangen van hulp. Ondanks een groot deel van de gesproken hulpbehoevenden al een tijd lang hulp ontvangt vanuit de omgeving, blijven zij hier moeite mee hebben. De respondenten, vooral als zij op latere leeftijd hulpbehoevend worden, hebben moeite met hulp te accepteren. Zij willen zo lang mogelijk zelfstandig blijven. Dit zorgt voor een gevoel van onafhankelijkheid. Wanneer het echt niet lukt om compleet onafhankelijk van anderen te blijven, krijgt men over het algemeen liever hulp van een instantie dan van mensen die zij om zich heen hebben verzameld. Zo kreeg respondent 10 aanvankelijk hulp bij het aan en uittrekken van haar steunkousen hulp van een medeflatbewoner: *“Op een gegeven moment had ik ook zoiets van ja, wil je ook niet zo afhankelijk van iemand meer zijn en toen heb ik de thuiszorg ingeschakeld. ... Dan betaal ik er ook liever voor, want anders moet ik zo dankbaar zijn.”* Op deze manier hebben een aantal hulpbehoevenden het idee dat er minder druk op de relatie

komt te staan en het gevoel van onafhankelijkheid behouden blijft. Er wordt vaker aangegeven dat het prettig is wanneer zij voor de hulp kunnen betalen die zij ontvangen. Het zorgt ervoor dat de geboden hulp meer een zakelijk transactie wordt, waardoor men zich minder afhankelijk van hun omgeving voelt. Het is tevens een vorm van wederkerigheid waar de respondent aan kan voldoen. *“Maar over het algemeen, ik heb een verrot klein inkomen, maar ik wil er altijd voor betalen. Want dat schept geen verplichtingen en als ik betaal, kan ik het nog eens vragen.”* (respondent 15). Informele hulpverleners, die zowel dichtbij als verder weg staan van de hulpbehoevende, weigeren over het algemeen trouwens de financiële vergoeding.

Zoals al eerder gesteld hebben diverse respondenten mensen om zich heen gehad die zij nu niet meer zien nadat er een hulpvraag kwam, of hoger werd. De oorzaak hiervan weten zij zelf vaak niet, er wordt vaak niet naar gevraagd door de hulpbehoevenden. De respondenten zelf geven aan dat deze mensen het waarschijnlijk niet meer ‘leuk’ vinden om met hen om te gaan. Door vaak verminderde mobiliteit en energie is spontaan ergens heen gaan er niet meer bij. Er moet meer georganiseerd worden. Respondent 9: *“Ik heb een vriendin, die is veertig jaar m’n vriendin geweest. Die is nog één keer geweest, hier, niet eens in het revalidatiecentrum. Nooit meer gezien. Ze zegt: ja, we kunnen niets meer doen samen, we gingen altijd lopen. Dus nu ben ik niet meer van nut voor een leuk dagje uit.”* En respondent 1 stelt: *“Nou ik ben kameraden kwijtgeraakt toen ik een hersenbloeding kreeg. Toen hebben ze me zomaar laten vallen. Toen kreeg ik kanker en de mensen die zich m’n beste vrienden noemden, lieten me zomaar vallen. Vroeger was het dat je met mij kan lachen en dollen als we uitgaan. En nu niet meer, dus dan is het over.”*

Tot slot is tijdens de interviews opvallend vaak ter sprake gekomen dat de hulpbehoevenden zich vaak zeer bewust zijn van wat zij aan wie vragen. Zowel de emotionele als de instrumentele hulp wordt verdeeld over de mensen in de sociale omgeving. Zij zijn zich bewust wie in staat is om welke hulp te leveren. Dit geldt voornamelijk voor de mensen met wie de hulpbehoevende een sterke onderlinge band ervaart. Deze personen kennen zij goed genoeg om te weten wie waar goed in is. Respondent 5: *“Ik heb het gevoel dat ik meer bepaalde gevoelens deel en een emotionele band heb met m’n moeder en met m’n vader heb ik toch een andere band. Daar zit wel verschil in, die vraag ik als ik problemen met mijn computer heb.”* Tevens wordt er rekening gehouden met de frequentie van de hulpvraag aan bepaalde personen, hulpbehoevende zijn ‘zuinig’ op de mensen van wie zij hulp ontvangen. Respondent 13 over een collega die vaak klussen in huis doet: *“En ik weet dat hij ook bereid*

is om mij te helpen bij het doen van boodschappen, maar dan vraag ik hem dan niet voor. Want dan weet je altijd wat je aan mensen kan vragen”.

4.4. Conclusie Resultaten

Door in gesprek te gaan met zestien verschillende hulpbehoevenden met zestien verschillende verhalen is een breed beeld verkregen over informele hulpvragen en de antwoorden vanuit de sociale omgeving daarop. Hieruit blijkt dat emotionele hulp voornamelijk wordt gegeven door informele hulpverleners met wie de hulpbehoevende een sterke onderlinge band heeft. Deze band wordt door de verhoogde hulpvraag in een aantal gevallen steeds sterker. Er wordt wel meerdere malen aangegeven dat het van belang is dat de informele hulpverlener en de hulpbehoevende ook ‘gezellig’ contact moeten hebben. Ondanks er informele emotionele hulp wordt geboden, mag het contact niet alleen daarom draaien.

Instrumentele hulp wordt meer dan emotionele hulp zowel door personen met wie de hulpbehoevende sterke als een minder sterke onderlinge band heeft verleent. Het krijgen van instrumentele hulp van personen die minder dicht bij de respondent staan, moet meestal worden gevraagd door de respondent. Ondanks deze vraag zelden negatief wordt beantwoord heeft de hulpbehoevende grote moeite met het stellen van deze hulpvraag. Het contact tussen deze personen wordt niet frequenter of beter, maar de omgang met elkaar wel vaak iets soepeler. Een aantal onderlinge sterke banden zijn door het verlenen van meer instrumentele hulp wat sterker geworden door het tegelijkertijd hebben van meer contact. Wederkerigheid bij instrumentele hulp wordt als belangrijk ervaren, voornamelijk bij de informele hulpverleners met wie de hulpbehoevende een sterke band heeft. Zodra de onderlinge band minder sterk is, is er ook minder sprake van de noodzaak tot balans in de wederkerigheid.

Er zijn nog een aantal onderwerpen in diverse interviews naar voren gekomen zonder dat deze gebaseerd zijn op de topiclijst of het theoretische kader. Hulpbehoevenden kunnen grote moeite hebben met het ontvangen van hun uit hun sociale omgeving. Het tast volgens hen de onafhankelijkheid en zelfstandigheid aan die zij zo graag willen behouden. Liever betaalt men voor hulp om er zo een zakelijke transactie van te kunnen maken. Verder zijn meerdere hulpbehoevenden personen kwijtgeraakt uit hun netwerk met wie zij sterke banden onderhielden nadat zij (meer) hulpbehoevend zijn geworden. Het idee hierachter, volgens deze respondenten, is dat zij minder mobiel zijn en minder energie hebben waardoor het minder ‘leuk’ is geworden om met hen om te gaan. Ook komt naar voren dat veel van de respondenten zich bewust zijn wat zij aan welk persoon in hun sociale netwerk vragen. Zij weten wie welke kwaliteiten heeft en wie waartoe bereid is.

5. Conclusie en discussie

5.1. Inleiding conclusie

Naar aanleiding van het analyseren van de verzamelde wordt er in het eerste deel van het conclusiehoofdstuk gekeken in hoeverre de gevonden patronen overeenkomen met de theorie over onderlinge bandsterkte en de eventuele verandering hiervan. Verder is data verzameld met de centrale onderzoeksvraag in het achterhoofd. Op deze onderzoeksvraag wordt geprobeerd in het volgende deel antwoord te geven. Tot slot worden de tekortkomingen van het onderzoek besproken en worden er aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan.

5.2. Reflectie theorie

Voorafgaand aan het afnemen van de zestien interviews is er een uitgebreide theoretische verkenning gedaan. Door nu de analyse van de verzamelde de data terug te koppelen aan deze theorie is het mogelijk om de onderzoeksvraag proberen te beantwoorden. De theorie begon met de definitie van bandsterkte door Granovetter (1973; 1983), waarin hij stelt dat bandsterkte een (waarschijnlijk lineaire) combinatie was van de hoeveelheid tijd, emotionele intensiteit, intimiteit en wederkerigheid is. Hoe meer er aanwezig is van deze vier dimensies, hoe sterker een onderlinge band tussen twee personen zou moeten zijn. Gilbert & Karahelios (2009) geven echter aan dat het niet duidelijk is hoe Granovetter deze definitie heeft ontworpen en dat de dimensies overlappend zijn. Eén van de toevoegingen die zij geven en die in dit onderzoek gebruikt is, is 'sociale afstand'. Verder stelt Wellman (1991) dat het van belang is om rekening te houden met de mate van vrijwilligheid in de relatie. De laatste dimensie die meerdere malen terugkomt in de literatuur en gebruikt wordt in dit onderzoek is het aantal gezamenlijk bekenden die twee personen onderling hebben.

Wanneer mensen elkaar moeten gaan helpen omdat één van de twee ineens, of meer hulpbehoevend wordt kan het zo zijn dat één of meerdere van deze dimensies verandert, dus sterker of zwakker wordt. Hierbij wordt aan de ene kant gesteld dat voornamelijk de sterke onderlinge banden minder sterk worden door een stijging van de druk voor de informele hulpverlener. Ook kan de hulpbehoevende zelf de hulp als stigmatiserend ervaren (Albrecht & Goldsmith, 2003). Aan de andere kant zorgt het meer verlenen en ontvangen van informele hulp er juist voor dat de onderlinge band sterker wordt omdat men dichter tot elkaar komt te staan (Walker et al., 1990).

Granovetter (1973) geeft aan dat naarmate de frequentie van het contact omhoog gaat, mensen een sterkere band zullen hebben. Uit de gesprekken gehouden met de respondenten is dit echter niet naar voren gekomen. Respondenten hebben wel vaker contact met elkaar wanneer de hulpvraag hoog is, maar er wordt niet aangegeven dat de onderlinge relatie beter wordt door het meer spreken en zien. Binder et al. (2012) en Wright en Miller (2010) stellen dat aanwezige emotionele intensiteit tussen personen zorgt voor een sterke onderlinge band tussen hen. Maar wat er gebeurt op het moment dat deze hulpvraag hoger wordt is weinig over bekend. Wel bekend is dat hulpbehoevenden emotionele zaken liever bespreken met personen met wie zij een minder sterke band onderhouden vanwege het sociale stigma dat kleeft aan hulpbehoevend zijn. Uit de interviews blijkt echter wel degelijk dat mensen met een hogere hulpvraag meer emotioneel contact met de informele hulpverlener ervaren. Tegenstrijdig met de theorie bespreken de respondenten in het onderzoek alleen juist intieme onderwerpen met personen die zij zeer goed kennen. Er lijkt dus weinig sprake te zijn van het sociale stigma bij deze respondenten. Tevens komt meerdere malen naar voren dat juist door het emotioneel contact, de onderlinge band in ieder geval sterk blijft, of zelfs juist sterker wordt.

Wederkerigheid in een relatie wordt gezien als een belangrijk onderdeel van onderlinge bandsterkte, deze moet in balans zijn. Op het moment dat een hulpbehoevende niet in staat is om evenveel te geven als te nemen raakt de wederkerigheid in onbalans en wordt de bandsterkte minder sterk (Klein Ikkink & van Tilburg, 1999). Uit de interviews blijkt inderdaad dat wederkerigheid voor veel van de respondenten graag op gelijke voet willen staan en 'iets terug willen doen' voor de hulpverlener. Er komt niet naar voren dat relaties zwakker zijn geworden alleen vanwege de verstoring in de wederkerigheid. Wel wordt duidelijk dat veel hulpbehoevenden er zo veel mogelijk aan doen om te voorkomen dat deze uit balans raakt. Dit vanwege dezelfde motieven die ook genoemd worden in het theoretisch kader: ter voorkoming van schuldgevoel en afhankelijkheid. De onderlinge band dus nog niet daadwerkelijk slechter geworden doordat de respondenten minder in staat zijn om iets terug te doen. Zij zijn er echter wel bang voor en proberen dit te voorkomen. Opvallend is dat er in combinatie met instrumentele hulp vaker wordt gesproken over 'iets terug doen' dan bij emotionele hulp. Dit zou eventueel kunnen komen doordat emotionele hulp meer vanzelfsprekend is en minder tastbaar dan instrumentele hulp. Himes en Reidy (1994) stellen dat bij minder sterke onderlinge banden de wederkerigheid in balans groter moet zijn, anders zullen deze banden nog zwakker worden. Het tegenovergestelde komt uit de gesprekken naar voren. Wanneer personen met wie de hulpbehoevende een minder sterke band heeft hulp biedt

aan deze hulpbehoevende, staat daar minder vaak wat tegenover dan bij de onderlinge sterke banden. Zonder dat daarbij wordt aangegeven dat de onderlinge band verslechterd is. Wederkerigheid wordt bij de gesproken hulpbehoevenden dus ingezet in om sterke onderlinge banden, sterk te houden, maar zwakke onderlinge banden hebben geen wederkerigheid nodig om op gelijke sterkte te blijven.

Sociale afstand is weinig naar voren gekomen tijdens de gesprekken en niet als belangrijk of aanwezig onderdeel aangemerkt door de hulpbehoevenden. In de theorie is niet naar voren gekomen in hoe de mate van vrijwilligheid van contact belang is op bandsterkte. Na het analyseren van de interviews is echter wel degelijk gebleken dat de gesproken hulpbehoevenden van groot belang vinden dat het contact ook nog draait om de ‘gezelligheid’ en niet alleen om het voldoen van de hulpvraag. De mate van vrijwilligheid van het zorgt voor het in stand houden van de aanwezige onderlinge band. Met name bij de informele hulpverleners met wie respondenten al een sterke band onderhouden. Tot slot komt in het theoretisch kader naar voren dat aan de ene kant het aantal gezamenlijke bekenden ervoor zorgt dat de band even sterk blijft want de stress en druk kan hierdoor worden verdeeld onder de informele hulpverleners. Aan de andere kant komt naar voren dat hoe meer gezamenlijk bekenden, hoe meer onenigheid waardoor de onderlinge bandsterkte juist zou verslechteren (Tolkacheva et al., 2011). Bijna alle hulpbehoevenden geven aan dat bij hen, voornamelijk in het sterke netwerk, de andere informele hulpverleners bekend zijn. Het is echter niet zo dat zij veel contact met elkaar hebben tenzij er sprake is van een plotselinge grote levensgebeurtenis, zoals een ziekenhuisopname. De betrokken hulpbehoevenden geven echter aan dat zij het voornamelijk waarderen dat deze mensen zich zorgen over maken en hebben geen probleem met deze enigszins geordineerd hulp op dat moment.

5.3. Beantwoording centrale onderzoeksvraag

Er is om de onderzoeksvraag te beantwoorden gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek. Dit onderzoek is zeer explorierend van aard geweest. Weinig stond vooraf vast en zelfs de veelgebruikte definitie van bandsterkte van Granovetter (1973; 1983) is uitgebreid. Het is echter door dit explorerende onderzoek niet mogelijk om een eenvoudig ‘ja’ of ‘nee’ antwoord te geven op de centrale onderzoeksvraag die gesteld is in het theoretische kader. Toch wordt in dit deel een poging gedaan om deze vraag zo compleet mogelijk te beantwoorden. Er is onderscheid gemaakt in de beantwoording van de onderzoeksvraag tussen de bandsterktes die de hulpbehoevenden aangeven te hebben met anderen voordat de hulpvraag aanwezig of hoger was. De centrale vraag van dit onderzoek luidt:

Leidt het ontvangen van meer en/of intensiever dagelijkse, instrumentele en/of emotionele hulp van een informele hulpverlener tot een verandering in de verschillende dimensies van bandsterkte tussen een hulpbehoevende en deze informele hulpverlener?

Het onderzoeken van bandsterkte via de beschreven dimensies in het theoriehoofdstuk is minder zwart wit dan daar beschreven. Zo definiëren respondenten bandsterkte vaak als iets ‘hechts’ of ‘dichtbij’ wat zij met bepaalde personen in hun sociale omgeving ervaren. Het is niet zo dat de dimensies per onderdeel aan te vinken zijn en wanneer er bijvoorbeeld meer dan vier van de zeven dimensies aanwezig zijn, de band sterk is. Doordat de dimensies veel overlap hebben en daardoor enigszins ambigu blijven is het onmogelijk door middel van het gedane onderzoek een volledig antwoord hierop te geven. Verder kan er geen uitspraak worden gedaan over wat er gebeurt met de onderlinge bandsterkte op het moment dat er sprake is van een verhoogde vraag naar dagelijkse hulp. Er zijn niet genoeg respondenten geweest om hier patronen in te ontdekken. Wel kan er gekeken worden naar wat de zestien respondenten hebben opgemerkt in hun sociale omgeving nadat zij meer instrumentele en emotionele hulp hebben ontvangen. Opvallend is dat vrijwel alle gevonden patronen over verandering van bandsterkte over het algemeen voorkomen bij de informele hulpverleners van wie de respondent aangeeft voor de hulpvraag al een sterke band te hebben. Verandering van de dimensies van de ‘zwakke banden’ zijn niet of nauwelijks merkbaar. Niet bij het verlenen van emotionele hulp, wat al zelden door deze informele hulpverleners wordt gegeven. Maar ook niet bij het verlenen van praktische hulp. Hooguit wordt het contact wat soepeler door een hogere frequentie van het contact. Er zijn een aantal gevallen naar voren gekomen waarbij hulpverleners met wie het contact niet zeer sterk was, sterker is geworden. Dit gebeurt echter sporadisch en de voorwaarde die steeds naar voren komt is dat dit contact moet komen vanuit de informele hulpverlener. De hulpbehoevende moet dus niet de hulpvraag hoeven stellen. Het gaat dan voornamelijk om het verlenen van instrumentele hulp, die later dan leidt tot emotionele hulp.

Wanneer het contact tussen de informele hulpverlener en de hulpbehoevende voor de hogere hulpvraag al redelijk goed was blijft deze goed in het algemeen. Er is wel meer frequentie van het contact, maar deze hogere frequentie van emotionele en praktische hulp zorgt niet per definitie voor een sterkere onderlinge band. Emotioneel contact daarentegen lijkt van groter belang bij de hulpbehoevenden. Hoe meer emotionele hulp er gegeven wordt door de hulpverlener hoe vaker er wordt aangegeven dat de onderlinge band tussen hen sterker wordt. De intimiteit onderling wordt dan ook groter, de gesprekken worden meer vertrouwelijk van aard. De wederkerigheid tussen de informele hulpverlener en de

hulpbehoevenden lijkt bij zowel emotionele hulp als instrumentele hulp van groot belang. Op het moment dat er door de hulpvraag minder emotionele wederkerigheid aanwezig is, geven respondenten aan dat zij toch meer afstand houden. Dit zou kunnen duiden op een verslechtering van de bandsterkte. Bij instrumentele hulp geven meerdere respondenten aan dat zij het zeer belangrijk vinden om deze zo veel mogelijk in stand te houden. Door het geven van instrumentele hulp wordt de wederkerigheid in de relatie vaak zo gelijk mogelijk gehouden. De respondenten stellen dat zij anders bang zijn dat mensen zich terugtrekken en dat zij zichzelf ander minderwaardig voelen. Dus bij het meer ontvangen van meer praktische hulp is de voorwaarde voor een even sterke band als voorheen, dat de wederkerigheid gelijk blijft. Sociale afstand wordt niet aangemerkt door de respondenten als een aanwezig onderdeel bij het krijgen van emotionele en instrumentele hulp. De vrijwilligheid van het contact wel. Zowel emotionele als instrumentele hulp moeten worden verleent door de hulpverlener op vrijwillige basis en de hulp moet ook leuk zijn. Zo niet, dan kan de respondent zich opgelaten voelen en zich terugtrekken waardoor de onderlinge band minder sterk kan worden. Emotionele en instrumentele hulp heeft in dit onderzoek geen invloed op het aantal gezamenlijke bekenden en er is daarom geen verandering van onderlinge bandsterkte voorgekomen.

Wat belangrijk is om te onthouden dat de dimensies overlap hebben. Zo kan de gegeven hulp van invloed zijn op de wederkerigheid of het emotionele contact, maar speelt frequentie op de achtergrond ook nog een rol. Er moest dus in de gaten worden gehouden dat de dimensies niet los van elkaar kunnen worden gezien en de losse dimensies van bandsterkte zeggen weinig. De onderzoeksvraag kan daarom ook niet op die manier worden beantwoord.

5.4. Discussie

Het onderzoek is veelomvattend, misschien teveel omvattend voor dit tijdsbestek. De is bandsterkte de afhankelijke variabele die in zeven onderdelen is opgesplitst. Per onderdeel moet er worden gekeken naar drie verschillende vormen van hulp. Per dimensie moet er worden gekeken hoe dit was voor de hulpvraag, hoe dit was/is tijdens de hulpvraag en eventueel hoe het nu staat met deze dimensie na de hulpvraag. Dit moet dan gedaan worden voor alle personen van wie de hulpbehoevende wel eens hulp heeft ontvangen, of ontvangt. Om het meeste overzicht te creëren en het beste antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag moeten de respondenten zo gelijk mogelijk gehouden worden in de hoeveelheid en de soorten hulp die zij ontvangen. Dat is in dit onderzoek niet gelukt. Zo ontvangen een aantal respondenten al hun hele leven hulp van hun omgeving, terwijl dit bij

andere pas sinds kort gebeurt. Tevens komen de respondenten uit verschillende milieus waardoor het sociale netwerk waar zij zich in bevinden zeer divers is. Ook heeft een deel van de respondenten het geld om, wanneer zij dat nodig achten, extra uren thuiszorg in te kopen, terwijl andere respondenten naar de voedselbank toe moet. Kunnen deze personen dan wel tegelijkertijd worden meegenomen? Doordat deze verschillen aanwezig zijn komt ook de betrouwbaarheid van het onderzoek in het geding. De respondenten kunnen moeilijk met elkaar worden vergeleken. En door het verloop van de verschillende interviews komen ook niet alle onderwerpen op dezelfde manier en in dezelfde volgorde aan bod. Ondanks dat alles is vastgelegd en de stappen te herleiden zijn, er gebruik is gemaakt van een datasoftwareprogramma en de interviews door één persoon zijn afgenomen. Verder is het door de overlap van de afhankelijke en onafhankelijke variabele discutabel of er gemeten is wat er beoogd was te meten. Want leidt meer instrumentele hulp niet bijna altijd tot meer frequentie van contact? Verandert dan eigenlijk niet de frequentie als bandsterkte, maar frequentie als onderdeel van de hulpvraag? Door deze ambiguïteit komt de validiteit van het onderzoek in het geding.

Tot slot, kwalitatief onderzoek is gestoeld op eigen interpretatie van de onderzoeker. Ondanks het onderzoek gebaseerd is op wetenschappelijke theorie, ondanks alles te herleiden is en ondanks er zeer zorgvuldig gehandeld is blijven de resultaten de interpretatie van de onderzoeker. Met deze interpretatie is proberen inzicht te geven over een onderwerp wat lastig te hanteren is. Dit neemt echter niet weg dat dit onderzoek nooit op exact dezelfde manier te herhalen is en dat er dan exact dezelfde uitkomsten naar voren komen. Er is in dit onderzoek een beeld proberen te schetsen over hoe een verhoogde vraag om hulp aan het informele netwerk, relaties tussen mensen kan veranderen. Er is hier echter geen hard bewijs geleverd dat wat hier naar voren komt te generaliseren is naar de gehele populatie.

5. 5. Aanbevelingen vervolgonderzoek

Er is in dit onderzoek met verschillende mensen gesproken, die verschillende soorten hulp ontvangen van verschillende mensen in hun omgeving. Er zouden betere conclusies gehaald kunnen worden uit het onderzoek wanneer per afgezonderde hulpvorm meerdere respondenten was gesproken. Zo kan er beter naar de context worden gekeken omdat de hulpvormen en daarmee de gegeven hulp minder door elkaar heen lopen. Tevens is er dan een beter onderscheid te kunnen maken naar bij welke hulp exact mensen een verandering van onderlinge bandsterkte te merken. De hulpbehoevenden kunnen dan ook beter met elkaar vergeleken worden waardoor patronen duidelijker zichtbaar zullen zijn. Het is verder in dit

onderzoek niet mogelijk geweest om dagelijkse hulp mee te nemen in de analyse. Nu lijkt echter wel voor de hand te liggen dat het wassen van iemand van grotere invloed is op een verandering in de onderlinge relatie dan het doen boodschappen. De kans dat dagelijkse hulp meer verandering veroorzaakt in onderlinge bandsterkte dan instrumentele en emotionele veroorzaakt is groot en daarom van belang om vervolgonderzoek hier aandacht aan te besteden.

De respondenten verschillen verder sterk in leeftijd, opleidingsniveau, welke wijk zij wonen en in het hebben van wel of geen relatie en kinderen. Doordat de respondenten zover uit elkaar lagen en er maar beperkt de ruimte was in het onderzoek is hier weinig aandacht aan besteed. Terwijl het constant houden van deze factoren meer inzicht kan bieden op de verandering van bandsterkte dan tot nu toe in dit onderzoek is gedaan.

6. Referenties

- Albrecht, T.L. & Goldsmith, D.J. (2003). *Supportive Communication*. In: Knapp, M. & Miller, G.R. *Handbook of Interpersonal Communication*. Pp. 419-449. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., van der Velden, T. & de Goede, M. (2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Binder, J.F., Roberts, S.G.B. & Sutcliffe, A.G. (2012). Closeness, Loneliness, Support: Core Ties and Significant Ties in Personal Communities. *Social Networks*. 34, pp. 206-214.
- Blumstein, P. & Kollock, P. (1988). Personal Relationships. *Annual review of Sociology*. 14, pp. 467-490.
- Burt, R.S. (1995). *Structural Holes: The Social Structure of Competition*. Harvard University Press.
- 5.5
- Boeije, H., 't Hart, H. & Hox, J. (2009). *Onderzoeksmethoden*. Den Haag: Boom Onderwijs.
- Donelan, K., Hill, C.A., Hoffman, C., Scoles, K., Hollander Feldman, P., Levine, C. & Gould, D. (2002). Challenged To Care: Informal Caregivers In A Changing Health System. *Health Affairs*. 21(4), pp. 222-231.
- Dwyer, J.W., Lee, G.R. & Jankowski, T.B. (1994). Reciprocity, Elder Satisfaction, and Caregivers Stress and Burden: The Exchange of Aid in the Family Caregiving Relationship. *Journal of Marriage and Family*. 56(1), pp. 35-43.
- Friedkin, N. (1980). A Test of Structural Features of Granovetter's Strength of Weak Ties Theory. *Social Networks*. 2, pp. 411-422.
- Gemeente Utrecht (2015). *Aanpak Meedoen naar Vermogen*. www.utrecht.nl
- Gilbert, E. & Karahalios, K. (2009). *Predicting Tie Strength in Social Media*. In: *Proceedings of the 27th International Conference on Human Factors in Computing Systems. CHI '09*, pp. 211-220. New York, AMC.
- Granovetter, M.S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*. 78(6), pp. 1360-1380.
- Granovetter, M.S. (1983). The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*. 1, pp. 201-233.

- Grootegoed, E. & van Dijk, D. (2012). The Return of Family? Welfare State Retrenchment and Client Autonomy in Long-Term Care. *Journal of Social Policy*. 41(4), pp. 677-694.
- Himes, C.L. & Reidy, E.B. (2000). The Role of Friends in Care. *Research on Aging*. 22(4), pp. 315-336.
- Hipp, J.R. & Perrin, A.J. (2007). The Simultaneous Effect of Social Distance and Physical Distance on the Formation of Neighborhood Ties. *City and Community*. 8, pp. 5-25.
- Kahn, J.R., McGill, B.S. & Bianchi, S.M. (2011-). Help to Family and Friends: Are the Gender Differences at Older Ages? *Journal of Marriage and the Family*. 73(1), pp. 77-92.
- Klein Ikkink, K. & van Tilburg, T. (1999). Broken Ties: Reciprocity and Other Factors Affecting the Termination of Older Adults' Relationships. *Social Networks*. 21, pp. 131-146.
- Krackhardt, D. (1992). *The Strength of Strong Ties: The Importance of Philios in Organisations*. In: Nohria, N. & Eccels, R.G., *Networks and Organisations: Structure, Form and Action*. Pp. 216-239. Boston: Harvard Business School Press.
- Kruijswijk, W., Da Roit, B. & Hoogenboom, M. (2014). Elasticity of Care Networks and the Gendered Division of Care. *Aging and Society*. Pp. 1-29.
- Lack, S.L. (2005). The Role, Use and Activation of Strong and Weak Network Ties: A Qualitative Analysis. *Journal of Management Studies*. 42(6), pp. 1233-1259.
- Lin, N., Ensel, W.M. & Vaughn, J.C. (1981). Social Resources and Strength of Ties: Structural factors in Occupational Status Attainment. *American Sociological Review*. 46(4), pp. 393-405.
- Marsden, P.V. & Campbell, K.E. (1984). Measuring Tie Strength. *Social Forces*. 63(2), pp. 482-501.
- Mathews, K.M., White, M.C., Long, R.G., Soper, B. & Von Bergen, C.W. (1998). Association of Indicators and Predictors of Tie Strength. *Psychological Reports*. 83, pp. 1459-1469.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L. & Cook, J.M. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review Sociology*. 27, pp. 425-444.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2015). *Nederland verandert/de zorg verandert mee*. www.dezorgverandertmee.nl
- Moore, H. & Gillespie, A. (2013). The Caregiving Bind: Concealing the Demands of Informal Care can Undermine the Caregiving Identity. *Social Science & Medicine*. 116, pp. 102-109.
- Movisie (2012). *De kracht van het eigen netwerk*. www.movisie.nl

- Movisie (2013). *Het vertrouwen in de eigen kracht van mensen*. www.movisie.nl
- Petróczi, A., Nepusz, T. & Bazsó, F. (2007). Measuring Tie-Strength in Virtual Social Networks. *Connections*. 27(2), pp. 39-52.
- Tolkacheva, N., Broese van Groenou, M., de Boer, A. & van Tilburg, T. (2011). The Impact of Informal Care-Giving Networks on Adult Children's Care-Giving Burden. *Aging Society*. 31(1), pp. 34-51.
- TransitieBureau Wmo (2015). *Bakens Welzijn Nieuwe Stijl*. www.invoeringwmo.nl
- Rijksoverheid (2013). *Hervormingen van de langdurige ondersteuning en zorg*. www.rijksoverheid.nl
- Rijksoverheid (2014). *Kamerstuk: Memorie van Toelichting van Wet maatschappelijke ondersteuning 2015*. www.rijksoverheid.nl
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2013). *Informeel zorg in Nederland. Een literatuurstudie naar mantelzorg en vrijwilligerswerk in de zorg*. www.scp.nl
- Small, M.L. (2013). Weak Ties and the Core Discussion Network: Why people Regularly Discuss Important Matters with Unimportant Alters. *Social Networks*. 35(3), pp. 470-483.
- van Lanen, M. (2010). Inductief én Deductief Analyseren bij Kwalitatief Onderzoek: het Geheel is meer dan de Delen. *Kwalon*. 15(1), pp. 36-42.
- van Tilburg, T.G. (1992). De operationalisering van wederkerigheid in het ondersteunend relatienetwerk: Vergelijking van instrumenten. In: Jansen, W. & van den Wittenboer, G.L.H. (1992). *Sociale netwerken en hun invloed*. Meppel: Boom.
- Walker, A.J., Shin, H.-Y. & Bird, D.N. (1990). Perceptions of Relationship Change and Caregiver Satisfaction. *Family Relations*. 39(2), pp. 147-152.
- Wellman, B. (1991). Which Types of Ties and Networks Provide What Kinds of Social Support? *Advances in Group Processes*. 9, pp. 207-235.
- Wellman, B. & Frank, K. (2001). *Network Capital in a Multi-Level World: getting Support from Personal Communities*. In Lin, N., Burt, R. & Cook, K. (2001). *Societal Capital: Theory and Research*. Chicago: Aldine de Gruyter.
- Wellman, B., Wong, R., Tindall, D. & Nazer, N. (1997). A Decade of Network Change: Turnover, Mobility and Stability. *Social Networks*. 19, pp. 27-50.
- Wellman, B. & Wortley, S. (1990). Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support. *American Journal of Sociology*. 96(3), pp. 558-588.
- Wright, K.B. & Miller, C.H. (2010). A Measure of Weak-Tie/Strong-Tie Support Network Preference. *Communication Monographs*. 77(4), pp. 500-517.

7. Bijlagen

Bijlage I – Brief werven respondenten

Beste buurtteammedewerker,

Mijn naam is Sanne Ermstrang en ik ben bezig met mijn afstudeeronderzoek aan de Universiteit Utrecht. Hiervoor loop ik stage bij Buurtteamorganisatie Sociaal Utrecht op de Atoomweg. Voor het onderzoek heb ik participanten (klanten) nodig die deel willen nemen aan een interview. Graag vraag ik jullie hulp bij het vinden van deze participanten. In deze brief licht ik het onderzoek toe en geef ik aan wie ik nodig heb om het onderzoek te kunnen uitvoeren.

Onderzoek

Het onderzoek draait om welk effect een verhoogde en meer intensieve hulpvraag aan het sociale netwerk heeft op dit netwerk. Om dit te onderzoeken doe ik kwalitatief onderzoek. Door middel van interviews wil ik antwoord op de bovenstaande vraag geven. Er zal dus worden onderzocht in hoeverre de banden die mensen hebben met elkaar sterker, of juist zwakker worden naarmate zij meer voor elkaar moeten gaan doen. Hierbij richt ik mij op drie verschillende vormen van informele zorg; dagelijkse hulp (wassen, aankleden, uit bed helpen e.d.), praktische hulp (koken, boodschappen doen, huishoudelijke klussen e.d.) en emotionele hulp (gezelschap houden, advies vragen e.d.).

De centrale vraag waar ik antwoord op wil geven is: in hoeverre is het reëel dat mensen ook meer gaan terugvallen op hun eigen netwerk? Met andere woorden, welke hulp kan gevraagd worden aan personen in het eigen netwerk zonder dat het netwerk zwakker wordt? Of zorgen bepaalde vormen van hulp juist voor een sterker zorgnetwerk? Dus wie kan gevraagd worden voor wat, zonder dat het netwerk van de klant hier negatieve gevolgen aan ondervindt? Op deze manier zal het inzetten van het eigen netwerk van de klant op een betere en meer duurzame manier kunnen gebeuren, waarbij zowel de hulpbehoevende als zijn/haar netwerk zo min mogelijk last ervaart.

Participanten

Voor dit onderzoek ben ik op zoek naar 20 klanten van de buurtteams die informele zorg vanuit hun omgeving ontvangen. Het is voor het onderzoek belangrijk dat deze mensen voldoen aan de volgende criteria:

- Zij moeten alle die de vormen van zorg (dus dagelijkse, praktische en emotionele hulp) ontvangen vanuit hun sociale netwerk.
- Zelfstandig wonen.
- Zo min mogelijk hulp vanuit formele instanties (bijvoorbeeld thuiszorg) ontvangen.
- Mee willen en kunnen werken aan een interview van maximaal anderhalf uur.

Alle interviews en gegevens zullen vertrouwelijk en anoniem worden behandeld en verwerkt. De interviews kunnen zowel op locatie van het buurtteam als bij de klant thuis afgenomen worden.

De interviews zullen worden afgenomen tussen 4 en 15 mei. Deelnemers aan het interview zullen dus al op korte termijn nodig zijn. Mocht je een geschikte kandidaat voor een interview weten dan hoor ik dat graag. Voor aanmeldingen en vragen ben ik te bereiken op s.ermstrang@students.uu.nl of 06-49030962. De resultaten van het onderzoek zullen begin juli worden teruggekoppeld. Alvast hartelijk dank voor je medewerking!

Met vriendelijke groet,

Sanne Ermstrang

Student Master Arbeid, Zorg en Welzijn; Beleid en Interventie - Universiteit Utrecht

Bijlage II - topiclijst

Introductie

- Voorstellen
- Onderzoek en het doel ervan uitleggen
- Laten weten hoe het interview zal gaan verlopen en hierbij vertellen dat het interview opgenomen zal worden en dat er aantekeningen gemaakt zullen worden. Hiervoor toestemming vragen.
- Aangeven dat interview vrijwillig is, men kan stoppen en het volledig geanonimiseerd zal worden.

Van wie welke hulp in de huidige situatie?

Wie zijn de informele hulpverleners?

- + Relatie
- + Kenmerken informele hulpverleners (welke relatie met hulpbehoevende? Welke afstand?)
- + Welke hulpvorm(en)
- + Hoeveel uur/aantal keer per week?
- + Organisatie hulp

Formele hulpverlener(s)

- + Welke hulpvorm(en)
- + Hoeveel uur/aantal keer per week

Van wie welke hulp in oude situatie?

Wie waren de informele hulpverleners in oude situatie?

- + Welke hulpvorm(en)
- + Hoeveel uur/ aantal keer per week?
- + Organisatie hulp

Zijn er informele hulpverleners afgevallen?

- + Relatie
- + Welke hulpvorm(en)
- + Kenmerken afgevallen informele hulpverleners
- + Hoeveel uur/aantal keer per week?

Formele hulpverlener(s)

- + Welke hulpvorm(en)
- + Hoeveel uur/aantal keer per week?

Bandsterkte huidige situatie

Frequentie contact

- + Hoeveel uur/aantal keer per week?
- + Telefonisch of face-to-face?
- + Hoe vaak contact vanwege hulp?
- + Hoe vaak contact zonder verlenen van hulp?

Emotionele intensiteit

- + Persoonlijk advies
- + Dichtbij
- + Op het gemak voelen

Intimiteit

- + Vertrouwelijke zaken bespreken
- + Alleen met deze persoon intieme zaken bespreken

Wederkerigheid

- + Dingen terugdoen
- + Wederkerigheid in balans
- + Meer willen terugdoen

Sociale afstand

Mate van vrijwilligheid

- + Vrijwillig contact
- + Gewenst contact
- + Verplichting

Aantal gezamenlijke bekenden

- + Tussen informele hulpverleners
- + Coördinatie hulp?

Bandsterkte oude situatie

Frequentie contact

- + Hoeveel uur/aantal keer per week?
- + Telefonisch of face-to-face?
- + Hoe vaak contact vanwege hulp?
- + Hoe vaak contact zonder hulp?

Emotionele intensiteit

- + Persoonlijk advies
- + Dichtbij
- + Op het gemak voelen

Intimiteit

- + Vertrouwelijke zaken bespreken
- + Alleen met deze persoon intieme zaken bespreken

Wederkerigheid

- + Dingen terugdoen
- + Wederkerigheid in balans
- + Meer willen terugdoen

Sociale afstand

Mate van vrijwilligheid

- + Vrijwillig contact
- + Gewenst contact
- + Verplichting

Aantal gezamenlijke bekenden

- + Tussen informele hulpverleners

+ Coördinatie hulp?

Afsluiten

Wanneer persoonlijke kenmerken nog niet duidelijk zijn geworden in gesprek hier nog naar vragen (gender, leeftijd, religie, opleidingsniveau).

Vragen of participant nog vragen/opmerkingen heeft.

Aangeven wanneer resultaten verwacht worden en of de participant een exemplaar (per mail/post) willen ontvangen.

Bedanken voor het gesprek.

Bijlage III – Codeboom

	Number of coding References	Number of items coded
○ Dagelijkse hulp	3	1
○ Emotionele hulp	85	15
└ Frequentie	42	13
└ Intiem contact – advies	41	15
└ Sociale afstand	2	2
└ Gelijkheid ziekte	11	6
└ Vrijwillig	41	14
└ Wederkerigheid	34	12
○ Instrumentele hulp	136	16
└ Frequentie	28	11
└ Wederkerigheid	46	13
└ Liever willen betalen voor hulp	12	7
○ Formele hulp	12	7
└ Dagelijkse hulp	7	4
└ Emotionele hulp	9	6
└ Instrumentele hulp	11	7
└ Verandering frequentie formele hulp	9	6
○ Gezamenlijk bekenden	8	4
└ Organisatie hulp	10	6
○ Mensen verliezen hoor hulpvraag	13	5
○ Wie wanneer inzetten welke hulpvraag	10	6
○ Te druk	17	6
○ Zelf willen doen	18	9
└ Niet willen vragen	25	10
└ Onafhankelijk	6	4
└ Zelfstandigheid	7	4